

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.
Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1909 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis. *På grund af därom från åtskilliga håll framställd begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsaktigen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.*

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Docenten S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af Kammarrådet d:r G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. F. HJELMQVIST.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1908.

P. Fahlbeck.

Valen till Andra kammaren åren 1866—1908.

Af

Öfverdirektör Ludvig Widell.

Efter all sannolikhet äro de senast förrättade allmänna valen till Andra kammaren de sista, vid hvilka hittillsvarande bestämmelser om valrätt och valsätt blifva tillämpade. Nästa gång nyval äga rum lära de väl ske i den allmänna rösträttens och det proportionella valsättets tecken; ett nytt skede i vår riksdags historia har därmed inträdd. En återblick ur statistisk synpunkt på de hittills förrättade allmänna valen till Andra kammaren torde under sådana omständigheter kunna erbjuda åtminstone historiskt intresse.

Valstatistiken. Såsom källa för en dylik återblick har man att tillgå den officiella valstatistiken. Redan i slutet af år 1865, omedelbart efter den nya riksdagsordningens antagande af Ständerna, föreslog chefen för Statistiska centralbyrån utarbetandet af en statistik rörande riksdagsmannavalen. Den statistik öfver valen 1866, som på grund häraf kom till stånd, blef emellertid synnerligen otillfredsställande till följd af primäruppgifternas dåliga beskaffenhet¹⁾. Försöket hade slagit så illa ut, att man icke ens ansåg sig böra upprepa det beträffande valen 1869. Först år 1872 upptogs saken ånyo och nu med bättre resultat. För samt-

¹⁾ Resultaten ansågos ej heller böra publiceras i den officiella statistiken, utan offentliggjordes i Statistisk tidskrift (h. 18).

liga val från och med sistnämnda år finnes sålunda en utförlig af Statistiska centralbyrån utarbetad statistik, offentliggjord i serien »Bidrag till Sveriges officiella statistik», Litt. R. Statistiken öfver de senast förrättade valen har dock ännu ej kunnat utarbetas; först helt nyligen hafva de sista primäruppgifterna inkommit. De i det följande meddelade siffrorna rörande valen år 1908 äro därför preliminära och kunna komma att mer eller mindre skilja sig från de verkliga, definitiva, som först senare blifva kända. — Af hvad ofvan yttrades framgår, att alls inga uppgifter finnas rörande valen 1869, samt att uppgifterna rörande valen 1866, där sådana öfverhufvud förefinnas, i allmänhet äro att betrakta såsom tämligen osäkra.

Antal allmänna val. Då enligt riksdagsordningen Andra kammaren skall i sin helhet förnyas hvarjtredje år, skulle sedan 1866, då de första valen ägde rum, allmänna val hafva skett 15 gångër. Verkliga antalet allmänna val är dock 16, alldenstund till följd af riksdagsupplösningen tvenne val förekommo år 1887¹⁾.

Antal valkretsar och riksdagsmän. Enligt de bestämmelser, som gällde före den år 1894 beslutade fixeringen af riksdagsmännens antal, skulle på landsbygden väljas en riksdagsman för hvarje domsaga, med det undantag, att domsaga med mer än 40,000 inv. skulle delas i två valkretsar, som vardera hade att välja en riksdagsman. I städer med minst 10,000 inv. skulle utses en riksdagsman för hvarje fullt tal af 10,000. Öfriga städer skulle ordnas i valkretsar med minst 6,000 och högst 12,000 inv., hvilka valkretsar ägde att vardera utse en representant. Såväl valkretsarnes som riksdagsmännens antal kom sålunda att växla med folkmängdssiffran och steg för hela riket från 174 valkretsar med 191 riksdagsmän år 1866 till 186 valkretsar med 228 riksdagsmän år 1893, såsom närmare framgår af motstående tab. 1. Största delen af denna ökning kom städerna till godo på grund af deras starkare folkmängdstillväxt. Medan sålunda antalet valkretsar och representanter på landsbygden under den ifrågavarande tiden endast ökades från 136 till 145 (året 1893 visade t. o. m.

¹⁾ I bifogade tabeller betecknas valen efter riksdagsupplösningen med I och de ordinarie valen med II.

Tab. 1. Valkretsar, valsätt och antal riksdagsmän.

År	Landsbygden			Städerna			Hela riket			
	Antal valkretsar		Antal riksdagsmän	Antal valkretsar		Antal riksdagsmän	Antal valkretsar		Antal riksdagsmän	
	med omedelbart val	med medelbart val		med omedelbart val	med medelbart val		med omedelbart val	med medelbart val		
1866	6	130	136	26	12	55	32	142	191	
1872	60	78	138	36	2	56	96	80	194	
1875	67	71	138	37	1	60	104	72	198	
1878	73	67	140	40	3	64	113	70	204	
1881	78	64	142	40	—	64	118	64	206	
1884	86	59	145	40	—	69	126	59	214	
1887	I	92	54	146	32	9	75	124	63	221
	II	104	42	146	40	1	76	144	43	222
1890	108	39	147	41	—	81	149	39	228	
1893	120	25	145	41	—	83	161	25	228	
1896	130	20	150	46	—	80	176	20	230	
1899	135	15	150	46	—	80	181	15	230	
1902	140	10	150	46	—	80	186	10	230	
1905	145	5	150	46	—	80	191	5	230	
1908	149	1	150	47	—	80	196	1	230	

minskning i jämförelse med närmast föregående val år 1890), steg i städerna riksdagsmännens antal från 55 till 83. Däremot ökades stadsvalkretsarnas antal endast obetydligt, eller från 38 till 41; den starka tillväxten af representanternas antal faller sålunda på städerna med rättighet att välja mer än en riksdagsman hvardera. Till följd af den betydliga ökningen af stadsrepresentanternas antal försköt sig proportionen mellan antalet riksdagsmän för landsbygden och för städerna i hög grad till de sistnämndas fördel; medan år 1866 landsbygdens representanter uppgingo till 71,2 % af samtliga, utgjorde de år 1893 endast 63,6 % däraf. I förhållande till folkmängden voro städerna representerade i Andra kammaren mellan två och tre gånger så starkt som landsbygden. I medeltal kom nämligen en riksdagsman på följande antal invånare:

Vid valen:

	År 1866.	År 1893.
på landsbygden	26,794	26,790
i städerna	9,035	11,113
i hela riket	21,540	21,083

Genom den år 1894 beslutade fixeringen af riksdagsmännens antal, hvilken första gången tillämpades vid de allmänna valen år 1896, inträdde nya förhållanden. Antalet riksdagsmän har där- efter oförändradt varit 150 för landsbygden och 80 för städerna. På landsbygden väljer hvarje domsaga en representant samt de största domsagorna ytterligare hvardera en, hvarvid de för- delas i valkretsar. Antalet valkretsar och riksdagsmän är sålunda på landsbygden lika. Stad med minst $\frac{1}{80}$ af städernas sammanlagda folkmängd väljer en riksdagsman för hvarje fullt uppnådd sådan åttiondedel, öfriga städer ordnas i valkretsar, som hvardera välja en riksdagsman. För såväl landsbygden som städerna fastställes valkretsindelningen för tio år i sänder; första gången skedde detta år 1896 och sålunda andra gången 1906. Antalet stadsvalkretsar bestämdes år 1896 till 46 och år 1906 till 47, af hvilka sistnämnda 1 (Stockholm¹⁾) med 21, 1 (Göteborg) med 9, 1 (Malmö) med 4, 2 (Norrköping och Gäfle) med hvardera 2 och 42 med hvardera 1 riksdagsman.

Betydelsen af 1894 års grundlagsändring framträder tydligt, om man jämför det antal riksdagsmän, som vid valen 1908 i verkligheten utsågs af landsbygden och af städerna, med det, som skulle utsetts, därest de före år 1894 gällande bestämmelserna fortfarande varit i kraft. I sistnämnda fall skulle antalet riksdagsmän för landsbygden kommit att utgöra endast 148 emot i verkligheten 150, för städerna, med i verkligheten 80 riksdagsmän, skulle däremot antalet hafva sprungit upp till omkring 120. Stockholm skulle haft 33 representanter i stället för 21, Göteborg 16 i st. f. 9, Malmö 7 i st. f. 4 o. s. v. Hela antalet riksdagsmän i Andra kammaren skulle hafva uppgått till omkring 268, hvaraf 55 % för landsbygden och 45 % för städerna, mot i verkligheten 230, hvaraf 65 % för landsbygden och endast 35 % för städerna.

Fortfarande äro dock städerna i förhållande till folkmängden vida starkare representerade än landsbygden, om också förhål- landet utjämnats ej så obetydligt. Medeltalet invånare per representant i Andra kammaren utgjorde nämligen:

¹⁾ Den för hufvudstaden gällande krets fördelningen är ej en verklig valkretsindelning af det slag, som här är ifråga.

	Vid valen :	
	År 1896.	År 1908.
på landsbygden	26,265	27,152
i städerna	12,243	16,312
i hela riket	21,388	23,381

Äfven de särskilda valkretsarne emellan är representationsrätten mycket ojämnt fördelad. Medan sålunda år 1908 den folkrikaste valkretsen på landsbygden, Sunnerbo domsaga, hade 39,026 invånare, räknade den minst folkrika, Norsjö och Malå tingslag, endast 8,208. Beträffande stadsvalkretsarne voro ojämnheterna ej mycket mindre. Sålunda hade Hälsingborg med 32,238 och Vaxholm m. fl. städer med 8,812 invånare att hvardera utse en riksdagsman. Såväl dessa oegentligheter som den olika representationsrätten för land och stad komma, som bekant, att till största delen försvinna i och med genomförandet af det nyss af Riksdagen antagna rösträttsförslaget.

Valsätt. Då RO stadgar, att öfverallt, utom i de städer som ensamma äga att välja en eller flera riksdagsmän, medelbart valsätt skall användas, därest ej beslut fattats om omedelbart valsätt, var det helt naturligt, att vid de första valen, år 1866, det omedelbara valsättet endast undantagsvis kunde komma att tillämpas annat än i städerna. Också framgår af tab. 1, att af landsbygdens valkretsar endast 6 valde omedelbart, nämligen Södertörns domsaga i Stockholms län, Lysings och Göstrings härads samt Åkerbo m. fl. härads domsagor i Östergötlands län; Södra domsagan i Gottlands län samt Snefringe m. fl. härads och Torstuna m. fl. härads domsagor i Västmanlands län; återstående 130 valkretsar använde medelbart valsätt. Redan vid valen år 1872 hade emellertid sistnämnda siffra minskats till 78, hvarefter den oafbrutet sjunkit, så att vid senaste valen endast en krets, Mellersta Värends domsaga, valde medelbart. Då öfvergången från medelbart till omedelbart valsätt ansetts i viss mån utgöra ett intyg om stigande politisk lifaktighet, torde det ej sakna intresse att något närmare följa det omedelbara valsättets segertåg.

Vid valen år 1872 hade det omedelbara valsättet hunnit fullständigt tränga igenom i fyra län, nämligen Gottlands, Hallands, Västmanlands och Jämtlands, däremot var det medelbara ute-

slutande härskande (endast landsbygden är här ifråga) i sju län: Uppsala, Södermanlands, Älfsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Västerbottens och Norrbottens. Ännu år 1881 användes medelbart valsätt i samtliga landsbygdsvalkretsar i Uppsala, Älfsborgs och Västerbottens län samt i alla utom en i Stockholms, Södermanlands, Värmlands, Gäfleborgs och Norrbottens län. Längst bibehöll sig det medelbara valsättet i Stockholms, Uppsala och Älfsborgs län; år 1890 var det fortfarande allenarådande i Uppsala län, och ännu 1896 användes det öfvervägande i alla de tre nämnda länen. Vid valen år 1905 förekom det medelbara valsättet i endast fem valkretsar, nämligen Stockholms läns västra domsaga, Uppsala läns södra domsaga, Mellersta Värends domsaga, Vedens och Bollebygds härad samt Torneå domsaga. Vid de senast förrättade valen kvarstod af dessa, som nämnt, endast Mellersta Värends domsaga. Då genom de nu bifallna grundlagsändringarna de indirekta valen afskaffats, innebär detta sålunda blott ett accepterande af hvad utvecklingen, jämväl på landsbygden, redan så godt som fullständigt genomfört.

Äfven af stadsvalkretsarne använde år 1866 ett stort antal medelbart valsätt, nämligen 12 eller jämnt hälften af antalet kretsar med fakultativt valsätt (i 14 valkretsar var omedelbart valsätt obligatoriskt). Redan vid valen år 1872 hade emellertid siffran sjunkit till 2, och från och med 1881 hafva samtliga stadsvalkretsar valt omedelbart, med undantag blott för året 1887, då beslut om användande af omedelbart valsätt icke hunnit fattas i en del omreglerade kretsar.

Antalet röstberättigade. Härom upplyser motstående tab. 2, såväl i absoluta tal som i förhållande till dels hela folkmängden och dels den manliga befolkningen öfver 21 år.

Betraktar man de relativa talen, hvilka erbjuda det hufvudsakliga intresset, visar sig hvad landsbygden beträffar en sakta stigning af procentsiffrorna t. o. m. år 1884, därefter en stark minskning vid de förra valen år 1887 och sedan ånyo en, om ock ringa, ökning vid de senare valen samma år. Emellertid äro siffrorna för åren före 1887 genomgående något för höga, emedan på åtskilliga ställen personer häftande för oguldna kommunalutskylder inräknats bland de röstberättigade, hvilket däremot fr.

Tab. 2. Antal röstberättigade.

År	I absoluta tal			I % af hela folkmängden			I % af män öfver 21 år		
	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket
1872	206,973	29,147	236,120	5,7	5,3	5,6	22,0	21,2	21,9
1875	219,982	35,570	255,552	5,9	5,9	5,9	22,9	23,5	23,0
1878	227,772	42,565	270,337	5,9	6,5	6,0	22,9	25,3	23,3
1881	235,604	45,559	281,163	6,1	6,6	6,2	23,2	25,8	23,6
1884	242,798	48,870	291,668	6,3	6,5	6,3	24,0	25,4	24,1
1887	I 219,186	55,547	274,733	5,7	6,9	5,9			
	II 226,903	51,136	278,039	5,8	6,2	5,9	21,8	24,0	22,2
1890	230,993	57,103	288,096	5,9	6,5	6,0	22,4	24,8	22,8
1893	238,248	60,562	298,810	6,1	6,6	6,2	23,3	25,6	23,7
1896	243,890	65,999	309,889	6,2	6,7	6,3	23,4	26,2	23,9
1899	263,839	76,037	339,876	6,6	7,2	6,7	24,8	27,6	25,4
1902	285,765	96,310	382,075	7,0	8,6	7,4	26,4	32,6	27,7
1905	313,458	118,641	432,099	7,7	10,0	8,2	28,6	37,8	30,6
1908	347,279	156,026	503,305	8,5	12,0	9,4	32,5	40,7	34,7

o. m. 1887 ingenstädes varit fallet. Den betydande minskning af de röstberättigades antal, som visar sig vid det förra valet. 1887, är därför till en del endast skenbar, till en del är den dock verklig, beroende på att valen förättades så kort tid efter upp-
bördsstämmorna, att restantierna ännu ej hunnit mera fullständigt indrifvas. Stigningen vid de senare valen 1887 förklaras då lätteligen af att skatteindrifningen vid den tiden framskridit längre. För städerna visar sig en rätt stark ökning t. o. m. år 1878, därefter stillastående under åren 1881 och 1884, så en ej obetydlig stigning vid de förra valen 1887, men sedan en ännu starkare minskning vid de senare valen samma år. Städerna visa sålunda beträffande valen 1887 ett motsatt förhållande mot landsbygden. Orsaken härtill ligger i den olika tidpunkten för upp-
bördsstämmorna på landsbygden och i städerna. Medan nämligen upp-
bördsstämmorna på landsbygden i allmänhet hade ägt rum före aprilvalens förrättande, höllos de i flertalet städer under tiden mellan de båda valen; antalet för oguldna utskylder häftande måste därför på landsbygden vara störst vid det förra valet, i städerna däremot vid det senare.

Jämför man med hvarandra siffrorna för dels de senare valen år 1887 och dels valen år 1872, visar sig för städerna en ökning af siffrorna såväl i förhållande till hela folkmängden som i förhållande till antalet män öfver 21 år. För landsbygden företer den förra siffran likaledes ökning, ehuru ytterst obetydlig, däremot visar den senare siffran minskning. Riket i sin helhet har att uppvisa en ringa ökning. På grund af den olika utvecklingen på landsbygden och i städerna kommo städernas relativa siffror, som år 1872 voro lägre än landsbygdens, att så småningom blifva de högre.

Efter 1887 har de röstberättigades antal oafbrutet stigit, såväl på landsbygden som i städerna, starkast i de sistnämnda. Under de första åren var dock tillväxten tämligen obetydlig. Ännu 1896 utgjorde de röstberättigade på landsbygden endast 6,2 % af hela folkmängden emot 5,7 % år 1872; för städerna voro motsvarande siffror 6,7 och 5,3 %, för hela riket 6,3 och 5,6 %. I hufvudsak var det under denna långa tid ett och samma befolkningselement, den jordägande befolkningen på landsbygden, som utöfvade det afgörande inflytandet vid valen; det är då lätt förklarligt, att också majoriteten i Andra kammaren skulle komma att i stort sedt tillhöra ett enda parti, landtmannapartiet.

Med året 1899 hörjade så en stark ökning af de röstberättigades antal, hvilken sedan fortgått i ständigt stigande skala och, så vidt af de preliminära siffrorna kan dömas, under den sistförflutna treårsperioden varit större än någonsin förut. Sålunda har antalet röstberättigade på landsbygden stigit från 6,2 % af folkmängden år 1896 till 7,7 % år 1905 och 8,5 % år 1908, i städerna från 6,7 % till 10,0 % och 12,0 % och i hela riket från 6,3 % till 8,2 % och 9,4 %. Uppenbarligen voro censusbestämnelserna på god väg att till stor del förlora sin betydelse, åtminstone i städerna, då de genom innevarande års grundlagsändringar formellt afskaffades.

Ännu starkare än de relativa talen hafva naturligtvis de absoluta vuxit. Mellan 1896 och 1908 har sålunda de röstberättigades antal ökats med: på landsbygden 103,389 eller 42 %, i städerna 90,027 eller 136 % och i hela riket 193,416 eller 62 %. Ensamt under den sista treårsperioden 1906—1908 utgjorde ökningen på

landsbygden 33,821 (11 % af 1905 års siffra), i städerna 37,385 (32 %) och i hela riket 71,206 (16 %). Ökningen beror naturligtvis på de sedan midten af 1890-talet så ofantligt stegrade arbetslönerna, som medfört, att massor af industriarbetare ryckt upp öfver »strecket», samt det samtida uppsvinget i industri- och samfärdsel, som i så hög grad ökat industri- och kommunikationsarbetarnes antal. Däremot är föga troligt, att de röstberättigade bland den jordbrukande befolkningen skulle hafva vunnit någon nämnvärd tillväxt i antal.

Att tillkomsten af nya valmän i en så betydande omfattning icke kunnat undgå att medföra djupgående politiska följder, är tydligt. Maktens tyngdpunkt har vid valen till Andra kammaren allt mera förflyttat sig från jordägarnes klass till industriarbetarnes. Härefter har man nog att söka den förnämsta orsaken till vänsterpartiernas framgångar vid de senaste valen. Samma år som den stora ökningen af de röstberättigades antal begynte, eller år 1899, har man att räkna de första af dessa framgångar, vid de följande valen hafva de blifvit allt flera; man kunde nästan våga säga, att de ökats i samma proportion som valmännens antal.

Antalet röstberättigade i förhållande till folkmängden är och har städse varit ganska växlande i de olika delarna af riket. Betraktar man till att börja med ensamt landsbygden, så finner man, att anfalet röstberättigade utgjorde i % af folkmängden på landsbygden i nedanstående län:

	1872.	1887 ^{II} .	1896.	1908.		1872.	1887 ^{II} .	1896.	1908.
Stockholms	4,4	4,6	5,0	8,1	Göteb. o. Boh.	6,4	5,8	5,8	8,3
Uppsala	4,5	4,3	5,0	7,3	Ålfsborgs	6,1	5,9	6,3	8,0
Södermanlands	3,1	3,4	3,9	6,2	Skaraborgs	6,3	6,2	6,4	8,0
Östergötlands	3,8	4,0	4,3	6,5	Värmlands	5,4	4,8	5,8	8,4
Jönköpings	7,2	7,7	7,9	10,1	Örebro	4,0	4,6	5,1	8,7
Kronobergs	6,2	6,2	6,7	9,0	Västmanlands	4,8	4,8	5,2	8,6
Kalmar	5,2	4,8	5,4	7,0	Kopparbergs	6,1	7,5	8,0	11,3
Gottlands	8,2	9,4	10,2	11,6	Gäfleborgs	6,2	6,3	6,7	9,4
Blekinge	4,5	3,8	3,6	5,3	Västernorrlands	7,3	6,8	6,4	8,2
Kristianstads	5,6	6,0	6,5	9,2	Jämtlands	8,2	7,2	6,7	7,5
Malmöhus	6,0	6,9	7,8	11,4	Västerbottens	5,7	8,2	7,9	8,7
Hallands	6,7	6,6	6,8	8,3	Norrbottens	6,3	5,9	5,8	7,4

Maximum visade sålunda år 1872 Gottlands och Jämtlands län med 8,2 %. År 1908 bibehöll Gottlands län sin rangplats med 11,6 %, siffran för Jämtlands län hade däremot *minskats* till

7,5 %, och hade länet därmed kommit långt nedanför medelsiffran för rikets landsbygd, 8,5 %. De lägsta procentsiffrorna visa Södermanlands, Östergötlands och Blekinge län; åren 1872 och 1887 hade Södermanlands län minimum, åren 1896 och 1908 Blekinge län. Jämföras med hvarandra siffrorna för åren 1872 och 1908, hafva samtliga län utom Jämtlands att uppvisa ökning, dock af mycket växlande storlek i olika län. Att närmare utreda orsakerna till växlingarna i de röstberättigades relativa antal är ej lätt; en mångfald olika faktorer inverka här, såsom den olika jordfördelningen, industrialismens större eller mindre betydelse, arbetsprisens höjd, ordentligheten i fråga om skattebetalning o. s. v. Särskildt sistnämnda faktor torde spela en ingalunda oviktig roll. Sålunda förorsakas de jämförelsevis låga siffrorna för Stockholms och Norrbottens län år 1908 uteslutande af att ett mycket stort antal eljest röstberättigade häftade för oguldna kommunalutskylder; sammanräknas de verkliga röstberättigade med de för utskylder häftande, stiga nämligen siffrorna till resp. 11,3 och 10,4 %, emot för hela rikets landsbygd 9,5 %. Äfven det abnormt ringa antalet röstberättigade i Blekinge län är att tillskrifva denna orsak. Omvänt beror Jönköpings läns höga siffra åtminstone delvis på en ovanlig ordentlighet i fråga om skattebetalning. Jordfördelningens betydelse torde visa sig i å ena sidan den höga siffran för Gottlands, å andra sidan den låga för Södermanlands län. Äfven minskningen i Jämtlands och den ringa ökningen i Västernorrlands län torde stå i samband härmed, såsom sannolikt åtminstone delvis beroende på bolagens jordförvärf.

Af tab. 2 framgår, att antalet röstberättigade är i förhållande till folkmängden vida större i städerna än på landsbygden. Äfven städerna visa emellertid sins emellan stora växlingar, såsom framgår af följande sammanställning af antalet röstberättigade i % af folkmängden i de städer, som vid 1907 år slut hade minst 20,000 inv.

	1872.	1887 ¹⁾ .	1896.	1908.		1872.	1887 ¹⁾ .	1896.	1908.
Stockholm	5,3	5,9	6,3	12,1	Örebro	5,2	5,9	8,2	10,1
Göteborg	5,2	5,9	6,0	10,1	Eskilstuna	²⁾ 3,8	²⁾ 5,9	8,3	17,6
Malmö	4,9	5,5	6,5	11,0	Karlskrona	5,8	6,3	7,0	16,1
Norrköping	3,7	4,0	5,0	12,1	Uppsala	5,0	5,9	6,0	11,5
Hälsingborg	³⁾ 6,1	7,8	7,7	13,9	Jönköping	5,0	5,2	5,4	10,5
Gäfle	4,8	6,4	8,0	11,5	Borås	³⁾ 5,6	³⁾ 6,3	5,7	8,9

1) Jämte Ängelholm. — 2) Jämte Strängnäs. — 3) Jämte Alingsås och Ulricehamn.

Hvad som vid betraktande af förestående siffror först faller i ögonen är väl den enorma tillväxten af de röstberättigades antal sedan 1896, uppenbarligen en följd af de stigande arbetslönerna. Att vänsterpartierna vid de senaste valen skulle komma att mer eller mindre fullständigt behärska dessa städer, är under sådana omständigheter en naturlig sak. Endast i Borås lyckades högern hemföra en afgjord seger, men så har också de röstberättigades antal här sedan 1887 — siffran för 1896 var abnormt låg — ökats mindre än i öfriga städer, och var Borås siffra år 1908 den lägsta af de här upptagna städernas.

Det största antalet röstberättigade i förhållande till folkmängden, 17,6 %, hade 1908 Eskilstuna, som däremot 1872 hade den näst Norrköping lägsta siffran, 3,8, tillväxten sedan 1872 har också varit större i Eskilstuna än i någon annan af här ifrågasvarande städer. Närmast Eskilstuna kom Karlskrona, därefter Hälsingborg och först i fjärde rummet Stockholm (jämte Norrköping). Den lägsta siffran, 8,9 %, visade Borås, hvarefter följde Göteborg och Örebro. Den relativt låga siffran för Stockholm liksom äfven för Göteborg och Malmö, beror emellertid uteslutande på, att ett mycket stort antal eljest röstberättigade häftade för oguldna kommunalutskylder. Sammanräknas de sistnämndas antal med de verkliga röstberättigades, blir ordningen städerna emellan en helt annan, än om hänsyn tages endast till de sistnämndas antal. Främst kommer då Stockholm med procentsiffran 23,1, därefter Malmö med 19,9, Hälsingborg med 19,7 och först därefter Eskilstuna med 19,6, hvarefter följa Göteborg med 18,1, Karlskrona med 17,4, Norrköping med 16,2, Gäfle med 15,8, Örebro med 14,5, Uppsala med 14,3, Jönköping med 13,2 samt sist äfven i detta fall Borås med 11,0.

I tabell 2 har hänsyn tagits endast till de vid valen verkliga röstberättigade, och hafva sålunda de för oguldna kommunalutskylder häftande eljest röstberättigade här afräknats. I tabell 3 å följande sida meddelas uppgifter rörande de sistnämndas antal fr. o. m. år 1896, för tidigare år saknas uppgifter.

Af tabellen framgår, att på landsbygden antalet för oguldna kommunalutskylder häftande i förhållande till summan af detta antal och de verkliga röstberättigades varit i nästan oafbruten ökning

Tab. 3. Antal för oguldna kommunalutskylder, häftande som eljest vore röstberättigade.

År	I absoluta tal			I % af summan af häftande och verkliga röstberättigade		
	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket
1896	18,735	34,119	52,854	7,1	34,1	14,6
1899	19,865	41,368	61,233	7,0	35,2	15,3
1902	26,033	64,442	90,475	8,3	40,1	19,1
1905	32,286	65,341	97,627	9,3	35,5	18,4
1908	39,737	79,934	119,671	10,3	33,9	19,2

sedan 1896. Från 7,1 % af nämnda summa år 1896 hade de häftande ökats till 10,3 % år 1908. Anledningen härtill är naturligtvis att söka i landsbygdens fortgående industrialisering. Som bekant är det nämligen hufvudsakligen arbetarebefolkningen, som i större utsträckning underlåter att betala sina utskylder, den jordägande klassen är af naturliga skäl vida samvetsgrannare i detta afseende. Härpå beror också, att det relativa antalet häftande i städerna är så ofantligt mycket större än på landsbygden, mellan tre och fyra gånger så stort. Jämför man emellertid relativa antalet häftande i städerna år 1896, 34,1 % af nyssnämnda summa, med motsvarande siffra år 1908, 33,9 %, visar sig, i motsats mot förhållandet på landsbygden, en om också obetydlig minskning. Äfven i städerna hade dock siffran ökats t. o. m. år 1902, då den uppgick till 40,1 %, men vid de följande valen år 1905 minskades den till 35,5 % och år 1908, trots de ogynnsamma ekonomiska konjunkturerna, till 33,9 %. Denna minskning kommer dock hufvudsakligen på Stockholm, där relativa antalet för kommunalutskylder häftande väsentligt minskats under de senaste åren.

Ordentligheten ifråga om skattebetalning är väsentligt olika i olika trakter. Hvad landsbygden beträffar, så utgjorde antalet för oguldna kommunalutskylder häftande i procent af summan af dessa och de verkliga röstberättigade i de särskilda länen:

Län.	1896.	1899.	1902.	1905.	1908.	Län.	1896.	1899.	1902.	1905.	1908.
Stockholms	5,7	8,6	15,8	20,5	28,8	Göteb. o. Boh.	13,5	12,3	12,3	18,9	12,8
Uppsala	5,0	4,4	7,5	6,1	4,1	Älfsborgs	7,1	7,1	5,7	5,9	6,4
Södermanl:s	2,8	4,5	7,2	7,1	5,7	Skaraborgs	5,2	4,4	5,0	5,6	6,2
Östergötlands	3,2	4,3	6,3	6,3	7,8	Värmlands	10,1	10,0	9,4	11,5	9,2
Jönköpings	2,8	2,8	3,0	3,8	5,0	Örebro	4,6	3,4	5,6	7,1	8,7
Kronobergs	6,5	5,8	6,8	5,5	8,5	Västmanlands	4,5	4,1	3,7	4,8	5,3
Kalmar	7,2	5,0	5,5	6,1	7,3	Kopparbergs	1,8	2,1	4,3	4,6	7,1
Gottlands	4,9	3,6	7,2	7,2	5,1	Gäfleborgs	4,7	5,7	7,6	8,7	10,4
Blekinge	28,3	29,3	27,9	25,1	21,8	Västernorr:l:s	11,2	10,9	14,6	13,1	14,4
Kristianstads	8,8	9,3	8,8	8,6	8,2	Jämtlands	6,9	5,5	6,1	5,8	7,2
Malmöhus	3,2	3,9	5,3	5,7	6,8	Västerbottens	8,8	6,9	8,6	12,2	8,8
Hallands	8,2	5,8	6,8	8,0	7,9	Norrbotiens	18,3	20,0	23,0	23,9	29,0

Vid senaste valen förekom sålunda det relativt största antalet häftande i Norrbottens och Stockholms län, det minsta antalet i Uppsala län. Att länens större eller mindre industrialisering spelar en betydande roll i fråga om växlingarna i de häftandes antal, framgår utan vidare af siffrorna här ofvan; att den dock icke är den enda faktor, som man har att taga hänsyn till, synes jämväl af siffrorna. Sålunda har Blekinge län, som ingalunda hör till de egentliga industribygderna, att under åren 1896—1905 uppvisa det högsta antalet häftande i hela riket, och å andra sidan hafva bergslagslänen ganska låga siffror. Det tyckes, som om folksed o. d. skulle utöfva ett betydligt inflytande härvidlag. Otve tydigt framträder däremot industrialismens betydelse, om man undersöker de förändringar länssiffrorna undergått sedan 1896. Å ena sidan visar sig här i de just under de sista åren så starkt industrialiserade Stockholms och Norrbottens län en oerhördt stark ökning af de häftandes antal, i det förstnämnda länet har den relativa siffran mer än femdubblats. Å andra sidan förete de i industriellt hänseende mera stationära länen en mycket ringa ökning eller t. o. m. minskning.

Städerna visa mycket stora skiljaktigheter sinsemellan beträffande de häftandes antal. Detta utgjorde nämligen, uttryckt i procent på samma sätt som ofvan för landsbygden, i följande städer:

Stad.	1896.	1899.	1902.	1905.	1908.	Stad.	1896.	1899.	1902.	1905.	1908.
Stockholm	58,8	60,2	62,9	51,2	47,7	Örebro	29,0	12,4	20,0	25,2	30,0
Göteborg	31,1	34,2	45,3	46,4	44,1	Eskilstuna	8,1	10,5	20,5	15,8	10,3
Malmö	19,0	20,4	32,0	33,7	44,7	Karlskrona	25,5	23,8	27,5	27,3	7,5
Norrköping	21,9	23,8	30,9	29,9	25,5	Uppsala	11,8	11,8	16,5	16,0	19,4
Hälsingborg	1,5	5,1	10,4	6,2	29,3	Jönköping	18,0	11,1	17,7	19,5	20,3
Gäfle	12,4	14,5	24,7	23,9	27,2	Borås	5,7	8,8	12,4	18,2	19,3

I det hela gifva dessa siffror ingalunda någon vacker bild af det sätt, hvarpå våra städers innevånare fullgöra sina skyldigheter mot kommunen. Och frånser man vissa städer, i främsta rummet Stockholm, kan man knappast säga, att utvecklingen hittills gått i gynnsam riktning. På sista tiden torde dock hafva tillkommit en faktor, som för framtiden nog kommer att bidraga till att hålla siffran nere, nämligen det politiska intresse, som bjuder arbetarnes valorganisationer att tillse, det skattebetalningen behörigen fullgöres. Måhända har man att i åtgärder af detta slag se anledningen till den plötsliga minskning af de häftandes antal, som enligt sammanställningen härofvän visar sig i Hälsingborg år 1905 och i Karlskrona år 1908.

Sammanlagda antalet af verkliga röstberättigade och för oguldna kommunalutskylder häftande utgjorde i procent af folkmängden :

	År 1896.	År 1899.	År 1902.	År 1905.	År 1908.
På landsbygden	6,7	7,1	7,7	8,5	9,5
I städerna	10,2	11,1	14,3	15,5	18,1
I hela riket	7,4	7,9	9,1	10,1	11,6

Ökningen sedan 1896 utgör för landsbygden 42, för städerna 77 och för hela riket 57 0/0.

Delta gande i valen. Uppgifter härom meddelas i följande tabell.

Tab. 4. Antal i valen deltagande i procent af de valberättigade.

År	Vid omedelbara val			Vid medelbara val			Vid samtliga val			
	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket	
1872	22,0	41,6	26,7	11,6	23,6	11,7	16,1	41,1	19,1	
1875	23,4	36,9	26,8	10,8	27,9	10,9	16,7	36,7	19,5	
1878	23,1	39,8	27,5	10,2	33,0	10,6	16,7	39,5	20,3	
1881	26,9	45,2	31,8	10,7	—	10,7	19,5	45,2	23,7	
1884	28,4	47,4	33,3	9,9	—	9,9	20,8	47,4	25,2	
1887	I II	52,1	62,1	54,6	30,5	69,0	33,5	44,4	62,9	48,1
		35,1	56,5	40,1	20,4	58,3	20,8	31,3	56,5	35,9
1890		37,1	59,4	42,7	22,2	—	22,2	33,8	59,4	38,5
1893		41,3	61,8	46,0	17,5	—	17,5	37,5	61,8	42,4
1896		43,9	63,0	48,4	16,6	—	16,6	40,6	63,0	45,3
1899		37,6	56,8	42,2	12,0	—	12,0	35,5	56,8	40,3
1902		43,2	63,6	48,5	13,2	—	13,2	41,7	63,6	47,2
1905		45,4	65,5	51,0	11,4	—	11,4	44,7	65,5	50,4
1908		57,7	70,0	61,5	10,6	—	10,6	57,4	70,0	61,3

Vid samtliga allmänna val har deltagandet varit betydligt lifligare i städerna än på landsbygden och, med undantag blott för städerna år 1887, äfven vida större vid omedelbara än vid medelbara val. Men under det skillnaden i politisk lifaktighet mellan landsbygd och städer allt mera utjämnats — de deltagande voro 1872 relativt mer än dubbelt men 1908 endast en och en femtedels gång så många i städerna som på landsbygden — har olikheten mellan medelbara och omedelbara val blifvit allt större. År 1872 var, om endast landsbygden afses, deltagandet i de omedelbara valen icke fullt dubbelt så lifligt som i de medelbara, år 1908 var det däremot mer än fem gånger så stort.

Sedan 1872 har deltagandet i valen ökats starkt såväl på landsbygden som i städerna, mest dock på landsbygden. Detta gäller emellertid endast de omedelbara valen, vid de medelbara kan någon sådan ökning icke påvisas, fränsetd en öfvergående stegring efter riksdagsupplösningen 1887. Tillväxten af de i valen deltagandes antal har dock icke varit jämnt fördelad öfver den ifrågavarande tidsperioden. En tydlig epok bildas nämligen af riksdagsupplösningen år 1887. Dessförinnan hade deltagandet i valen ökats ganska obetydligt, såväl på landsbygden som i städerna. Riksdagsupplösningen väckte så till lif det slumrande politiska intresset, och på en gång steg antalet i valen deltagande på landsbygden från 20,8 % af de röstberättigade år 1884 till 44,4 %, i städerna från 47,4 till 62,9 % och i hela riket från 25,2 till 48,1 %. Vid höstvalen år 1887 minskades visserligen deltagandet starkt, men det var dock i alla fall betydligt lifligare än vid närmast föregående ordinarie val, och vid de följande allmänna valen har det sedan successivt ökats, med undantag dock för valen år 1899, som utvisade en ej obetydlig minskning både på landsbygden och i städerna. Det dröjde likväl, hvad landsbygden beträffar, till år 1905, eller, om endast de omedelbara valen afses, ända till sistlidet år, innan deltagandet i valen uppnådde samma liflighet som efter riksdagsupplösningen 1887. Hvad nu de senast förrättade valen angår, så var deltagandet i dem betydligt lifligare än i något föregående val. På landsbygden uppgingo de i valen deltagande till 57,4 % af de röstberättigade emot 44,7 % vid föregående val, i städerna till 70,0 % emot 65,5 %

och i hela riket till 61,3⁰/₀ emot 50,4⁰/₀, sålunda särskildt på landsbygden en utomordentligt stark ökning.

* * *

Af största intresse vore gifvetvis en redogörelse för de afgifna röstsedlarnes fördelning efter partier samt valens utfall ur partisynpunkt. Af nära liggande skäl har denna fråga hittills ej kunnat upptagas till behandling i den officiella statistiken; i en statistik öfver de kommande valen kan detta däremot ske och partifördelningen vid valen måste till och med blifva ett af de viktigaste spörsmål, som denna statistik får att behandla.

Anders Chydenius och räfsten mot växelkontoren vid 1765—66 års riksdag.

Af

Fil. D:r Erik Sjöstrand.

I en nyligen utkommen omfattande och förträfflig biografisk skildring af Anders Chydenius ¹⁾ har Georg Schauman bl. a. riktat uppmärksamheten på en betydelsefull episod under hans politiska verksamhet, nämligen hans uppträdande i räfsten mot växelkontoren vid riksdagen 1765—66. Chydenius' förhållande i denna sak har hittills varit föga beaktad. Man visste, att Chydenius tillhörde de mest oförsonliga mössorna i denna affär, men de motiv, som bestämde hans hållning, och det sätt, hvarpå han gjorde gällande sina åsikter i den för frågans behandling tillsatta stora deputationen och i prästeståndet, hafva först genom Schaumans forskningar blifvit belysta.

Chydenius' inlägg i debatterna om växelkontoren blefvo icke af samma betydelse som exempelvis hans insatser i tal och skrift för utvidgad tryckfrihet och för det botteniska handelstvängets upphäfvande. Förklaringen härtill är lätt funnen. Chydenius behärskade icke de frågor, som tillsammans bildade hvad han själf kallat »rikets finans». Rent teoretiskt har han i sina under riksdagen 1765—66 utgifna skrifter visat sig äga blick för penningväsendet, och man kan väl icke jäfva Axel Lilles uttalande, i afhandlingen »Anders Chydenius i förhållande till samtida nationalekonomer»,

¹⁾ Biografiska undersökningar om Anders Chydenius. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LXXXIV. Helsingfors 1908.

att Chydenius' utredningar i detta ämne alltid skola bibehålla sitt värde. Man kan endast beklaga, att Lille härvid icke utredt Chydenius' lärjungeskap till Nordencrantz, den ende politiskt-ekonomiske författare, som Chydenius kände enligt Schaumans vittnesord (a. a. s. 484). I det väldiga arbete om växelkursen, som Nordencrantz hade färdigt till 1760 års riksdag och hvaraf ett utdrag gjordes genom växelberedningens försorg och trycktes, finnes samladt och ordnadt allt det material rörande bank, mynt och växelkurs, som sedan i populära skrifter gjordes till allmänna opinionens egendom¹⁾.

Enligt Schaumans utsago höjde sig Chydenius näppeligen öfver dilettantens stadium ens på det område, där han vunnit den största utmärkelsen — den politiska ekonomiens. Detta omdöme kan synas orättvist hårdt, då man erinrar sig Hans Forsells hänfödda uttalande i studien »Merkantilism» (Studier och Kritiker I), att »Sverige i Andreas Chydenius äger en annan Adam Smith, mindre systematisk och mindre lysande, men med samma nya insikter om produktionens och bytets grundlagar».

Att härutinnan fälla ett giltigt omdöme måste förbehållas en ännu saknad undersökning af Chydenius' ekonomiska skriftstäl-lareskap. Måhända skall det befinnas, att han varit mindre betydande som själfständig ekonomisk tänkare än som orädd och klart blickande förkunnare af en ny ekonomisk lära, hvars grund-sanningar tidsomständigheterna snabbt bragte till erkännande.

Chydenius' egenskap af politisk-ekonomisk vältalare framträ-der måhända aldrig så som i hans uppträdande i räfsten mot växelkontoren. Här kom hans Nordencrantzska visdom väl till pass, och han utlade densamma på ett språk, som väl i klarhet, men näppeligen i hätskhet skilde sig från mästarens. Chydenius' uttalanden inbjuda till en granskning; de äro ett fullödigt uttryck för hvad som ansågs såsom högsta mössvisdom, därtill utsagda af en man, om hvars ärlighet man icke får tvifla.

¹⁾ Bland arbeten, som i berörda afseende väsentligen äro byggda på Nordencrantz, må nämnas »Utkast till en svensk mynt- och finanshistoria» (1771) samt Cantzler: »Nachrichten zur genauern Kenntniss der Geschichte, Staatsverwaltung und ökonomischen Verfassung des Königreichs Schweden» II (1778).

Schauman vill icke döma hårdt om Chydenius' uppträdande i denna räfst. Han tager den fanatiska oppositionsmannen i försvar emot Malmström, som med ordet »menighetsrättsskipning» har velat karakterisera mösspartiets förfarande i detta mål. Schauman finner både förklarligt och ursäktligt, att växelassocierades brott likställdes med tjufnad och anser obestriddigt, att de gjort sig skyldiga till kontraktsbrott och bedrägeri. Han har därmed gjort sig till försvarare af ett partis rättsåskådning, som den nutida forskningen eljest har funnit förvillad af politisk lidelse.

För att rätt förstå Chydenius' förhållande i räfsten mot växelkontoren måste man taga hänsyn till den rättsuppfattning, som låg till grund för hans åsikter i politisk ekonomi. För Chydenius' begrepp torde intet ord ha varit så förhatligt som ordet monopol. Under detta namn innefattades det herravälde, som öfvades af större sjöstäder i kraft af det bottniska handelstvånget, af köpstäder gentemot landsbygd, af skeppsredare och större köpmän i kraft af produktplakatet, af handtverksmästare under skydd af skråtvånget o. s. v. Chydenius' ovilja mot monopoliskt tvång koncentrerade sig med sällspord styrka mot de sammanslutningar, som existerade under namn af växelkontor, järnkontor, privilegierade kompanier o. d. Med lagliga privilegier förenade dessa dåtida trustbildningar en finansiell styrka, som delvis närde sig ur statens egna kassor. Växelmarknaden, där under form af växelbref alla landets exportvaror utbjödos och från utlandet inkommande varor köptes, hade råkat i monopolisters våld genom de författningar, som lagt utländsk handel och skeppsfart under några få köpmän i de största stapelstäderna.¹⁾

Personifikationen af det ekonomiska tvångsväldet var för Chydenius liksom för hela mösspartiet borgmästaren och förre växelkontorsdelägaren Gustaf Kierman. I »Omständeligt svar på den genom trycket utkomna vederläggning af skriften kallad: Källan till rikets vanmakt» tecknas denna sålunda: »Samme person, som dirigerade hela salthandeln, hade intresse i produkt-

¹⁾ Retrassering från utlandet på Sverige var ej bruklig, hvarför svenska importörer vid likvid till utlandet nödgades anlita inhemska trassenter. Se härom min afhandling: Mynt- och bankpolitik under hattväldet, s. 59 not. 1.

plakatet, underhöll växelkontoren med kapitaler utur banken, styrde ett stånd flera riksdagar — —, satt i banken dels som deputerad, dels ock såsom fullmäktig och efter egna böcker finnes hafva disponerat så många tusende till den . . . så många till en annan . . .» Härifrån är icke steget långt till den politiska nidvisans teckning af borgarståndets f. d. högstbetrodde man:

»denne djäfvul sig har ätit stinn och mätter
af andras svett och blod, af landets kapital,
ty sekretess och bank stod honom alltid fal». ¹⁾

Af Schaumans skildring skall man finna, att Chydenius städse uppträdde på ytterlighetsmännens sida i råfsten mot växelherrarne och att han särskildt icke kunde finna några förmildrande omständigheter för Kierman, denne förmente hufvudman för en kapitalistisk liga. Sålunda var det Chydenius, som med åsidosättande af laglighetens former i stora deputationen yrkade på dom genom ständerna öfver växlassocierades brott och ifrågsatte rannsaking inför ständerna öfver riksens råds och bankofullmäktiges förhållande. Det var i synnerhet Chydenius, som afstyrkte antagande af växlassocierades ackordsanbud, för att icke nationen skulle nödgas ingå kapitulation med landsförrädare, såsom orden lydde, det var äfven han, som stämplade dem med namnet bedragare. Sedermera vid behandlingen i prästeståndet af justitiedeputationens utslag rörande associerades brottslighet anslöt han sig i ett utförligt motiveradt anförande af den 15 oktober 1765 till det allra strängaste yrkandet, framställt i en reservation af lektor Kraftman.

Som bekant rönte de värsta stränghetsifarnes yrkanden icke framgång vid riksdagen. Ständerna funno för godt att ingå i ackordsuppgörelse med associerade, hvarigenom kronans fordringsanspråk nedsattes från 61 till 40 t. g., och påföljande riksdag nedsatte krafvet till något mer än 16 t. g., så att en del af det redan erlagda återbars till associerades dåvarande rättsinnehafvare; i fråga om straffet stannade det 1765 vid adelns och borgarnes samfällda något lindrigare mening. Af intresse är nu att granska grun-

¹⁾ Ur en »Beskrifning på 1751, 1756 och 1762 års 'svenska patrioter'».

derna för Chydenius' yrkanden, i all synnerhet hans nyssnämnda stora anförande i prästeståndet den 15 oktober 1765.

Efter en ingress om regeringsformens stadganden rörande skydd för undersåtarnes egendom och en något hårdragen tolkning af konungs och ständers garanti för i banken insatta medel öfvergår Chydenius i sitt anförande till att afmåla hvad han kallar associerades »tjufsbrott». »När nu denna egendomen (enskildes i banken insatta medel), säger han, dock finnes så skingrad och spolierad, att till äfventyrs föga däraf är öfrigt; så tjänar det icke till enskyllan, att andra öppnat dörren, emedan kapitalet dock af växelassocierade är rördt, oaktadt de väl visste, att det var privatorum egendom, och att ingen i världen ägde rättighet gifva ut det till någon annan än ägaren. De, som släppt in dem, att komma åt detta, hafva visserligen gjort illa; men det friar icke de andra ifrån tjufsbrott; ty om, till exempel, en penningesumma förvaras i ett skrin, hvartill någon är ombetrodd nyckeln, och denna läser upp för en annan, som tar, försvinner icke den förra tjufnaden hos denna senare». Om Chydenius vetat, att väl enligt bankoordningens allmänna föreskrift enskildes medel i växelbanken voro oantastbara, men att länebankens kommissarie enligt ursprungliga instruktionen berättigades att betjäna sig af växelbankens (o: enskildes) medel till *nutriment* åt länebanken d. v. s. till utlåning samt att säkerligen ingen depositionsbank i världen låtit insatta medel stå orubbade, hade han väl icke yttrat sig så kategoriskt om tjufnad ¹⁾. Hade Chydenius ytterligare besinnat, att associerades tillgrepp ur banken i redbart hade icke endast bankofullmäktige, utan äfven föregående *riksens ständer* samtyckt till, så hade han visserligen vänt udden af sin anklagelse åt annat håll. I sin berättelse om växelkontoren den 17 april 1765 ville sekreta utskottet göra troligt, att riksens ständer förts bakom ljuset i afseende på 1,650 sk w plåtar, som rådet och bankofullmäktige låtit växelkontoret uttaga under år 1755, äfvensom att 3,000 dukater genom Fredr. Gyllenborg blifvit *tillgripna* ur ban-

¹⁾ Se Schwerin: Författningar rörande bankverket, s. 16.

ken. Men ingendera af dessa anklagelser håller streck vid sträng granskning ¹⁾).

Huru förhåller det sig slutligen med Chydenius' beskyllning, att »till äfventyrs» föga var öfrigt af enskildes egendom i banken? Själftva hans ordalag röja en tveksamhet i omdömet, som var nog så berättigad.

Vid växeloperationernas början år 1748 ägde bankokassan i guld, silfver och koppar något öfver 9 t. g., vid operationernas slut år 1761 mer än 22 t. g., hvilka ännu funnos kvar år 1765. Den reda penningstockens tillväxt är att tillskrifva det under början af 1750-talet återupprättade förtroendet till banksedlarne, hvilket åtminstone delvis var en verkan af växeloperationernas framgång. Vål hade växlassocierade under operationernas gång ur banken uttagit nära 15 t. g. i kopparplåtar och riksdalrar, hvarmed alltså bankokassan kunnat ytterligare tillväxa. Betalningen för dessa reda penningar hade de erlagt med banksedlar enligt riksens ständers medgifvande. Att märka är nu, att allenast med tillhjälp af dessa 15 t. g. hade växelrörelsen och den sväfvande skulden till utlandet kunnat underhållas och förhindrats, att krediten afstannade och allt reda mynt utskeppades till de utländske fordringsägarnes förnöjande. Rätt sedt var det alltså delvis genom växlassocierades åtgöranden som bankens redbara kapital ökats, icke spolierats, såsom Chydenius förmenade. Ty näppeligen kunde han med bankens sköflade egendom afse annat än dess metalliska tillgång.

Den verkliga orsaken till bankens brydsamma ställning var ju den oerhörda tillväxten af det reda myntets representanter, banksedlarne. Men långt från att detta missförhållande kunde läggas växlassocierade till last, hade de såsom deputerade i banken efter hand motsatt sig sedelstockens ökning, genom hvilken deras bemödanden att fälla kursen gäckades ²⁾).

Men vi fortsätta med Chydenius' motivering. »Men hvad som ännu mera ökar associerades brott, är, säger han, att då de ur banken fått taga lån, diskretioner och kommissioner, hafva de,

¹⁾ Härom min förut anförda afhandling, s. 154 o. 156, not. 2.

²⁾ D:o, s. 237.

tvärt emot Kongl. befallning, innehållit lånen, och icke betalt dem i rättan tid, utan opererat med dem till rikets skada. Diskretionerna hafva de emottagit, utan att därför göra skäl: och kommissionerna hafva de förrädeligen förvaltadt, så att banken för falska räkningar måst sätta mellan».

Beskyllningen, att växlassocierade »tvärt emot Kongl. befallning innehållit lånen» låter farlig, men reduceras i verkligheten till ganska ofarliga proportioner. Hufvudparten af de bankens medel, de innehade enligt 1755—56 års riksdags förfogande, nämligen 200,000 rdr sp. och 4776 $\frac{2}{3}$ sk \textasciitilde koppar, fingo de behålla efter kontraktets upphörande i nov. 1756 med rådets tysta begifvande. Åtminstone afläts veterligen ingen kunglig befallning om deras återbetalning, säkerligen af det skäl, att medlen stodo pantsatta utrikes för växelkrediten och icke kunde återfordras utan att rubba all utländsk kredit. Allenast det s. k. kreditivet för växelkontoret, 3 t. g. i banksedlar, återfordrades af rådet den 2 maj 1757, men behölls af växlassocierade såsom ett understöd »vid följderna af deras förvaltning», hvartill de ansågo kontraktet berättiga. För samtliga lånen var ock ränta godtgjord kronan vid uppgörelsen 1761.

Att växlassocierade opererat med dessa kapital till rikets skada, är, såsom förut antydts, en falsk beskyllning och desto mera osannolik, som de själfva hade intresse af att kursen hölls nere, så länge de opererade med utländsk växelskuld.

Att associerade »förrädeligen» förvaltadt lånen, »så att banken för falska räkningar måst sätta mellan», är en ytterst oriktig framställning af fakta. Åsyftas torde, att vid betalningen af låntagna 4776 $\frac{2}{3}$ sk \textasciitilde koppar med 2,579,400 d. k. m. i sedlar brukspatron Lefebure inför bankofullmäktige beräknade associerades förlust till 306,453 d. k. m. Beräkningen var grundad på företedda räkningar öfver försåld koppar, men kunde gifvetvis icke vara slutgiltig, då hälften af kopparen ännu låg oförsåld å utländska orter. Vid revisionen 1765 befanns, att försäljningsräkningarne lydde å tillhoppa 3,481,941 d. k. m. och att kopparen således borde inbragt vida mer än växlassocierade föregifvit, hvilken upptäckt gaf anledning till rop om svek och bedrägeri. Af associerades svaromål intygas emellertid, att försäljningsräkningarnes fulla

belopp icke influtit, emedan växlar dragits å de utrikes pantsatta oförsålda plåtarna och dryg ränta därå erlagts. I växelkontorets böcker voro ock dessa kostnader afförda å s. k. kambiokonto ¹⁾. Den förnyade undersökningen vid 1769—70 års riksdag gaf slutligen till resultat, att allenast 2,495,447 d. k. m. influtit för plåtarne, hvarmed torde få anses fulltygadt, att växlassocierade haft förlust af kommissionen. I justitiedeputationen 1765 androgs väl, att Lefebure undanhållit flera försäljningsräkningar, och möjligt är, att han efter tidens sed förfarit något köpmansmässigt vid uppgörelsen inför bankofullmäktige, men kvar står dock det faktum; att växlassocierade icke skinnat banken på affären. Att banken för falska räkningar fått sitta emellan, är alltså en af de många myter, för hvilka Chydenius lånade sig till tolk.

I fortsättningen af sitt anförande säger Chydenius: »Deras med kronan ingångna kontrakter hafva de alltid å sin sida, för egen nytta skull, oförsvarligen brutit, men dock af kronan i det yttersta utkraft deras fullgörande». Därmed äro vi inne på en hufvudpunkt af Chydenius' angrepp, och här står Schauman vid hans sida. Schauman finner nämligen obestriddigt, att associerade gjort sig skyldiga till sådant kontraktsbrott, för hvilket ständerna dömde dem att stånda skada, liksom han förevitar dem bedrägligt förfarande i allmänhet.

Att associerade skulle ha brutit mot såväl 1756 års som 1758 års växelkontrakt, åberopades af stora deputationen i dess berättelse den 7 juni 1765 (tryckt) såsom grund för de största skadeståndsanspråken. I den mån utrymmet tillåter, skola vi något närmare granska stora deputationens motivering.

Kontraktet af den 13 okt. 1756 innehöll i punkt 2, att associerade för »de ifrån detta års början och framdeles inflytande 800,000 rdr» skulle erlägga 36 mark k. m. per rdr. Enligt denna bestämmelse hade de äfven godtgjort kronan för i febr. 1756 indragna 133,333 rdr efter 36 marks kurs. I febr. 1756 gällde emellertid föregående växelkontrakt, enligt hvilket associerade borde betala kronan för växlarne efter gällande kurs, som då var 40 mark (pr rdr holl. kur.) Följaktligen hade, menade stora depu-

¹⁾ Härom min anförda afhandling, s. 181, not. 2.

tationen, associerade brutit det äldre växelkontraktet redan i febr. 1756 och borde restituera alla förmåner, de enligt detta uppburit under år 1756. Att en sådan tolkning stod i uppenbar strid mot ofvan anförda bestämmelse i kontraktet den 13 okt. 1756 och motsades af protokollen i sekreta utskottets växelberedning 1756, bekymrade alls icke stora deputationen.

Det enda kontraktsbrott, som associerade gjorde sig skyldiga till, bestod däri, att de utan iakttagande af kontraherad uppsägningstid — 3 månader — sista veckan i oktober 1756 läto kursen gå öfver stipuleradt marktal.

I fråga om 1758 års växelkontrakt beskyldes associerade för att ha betingat sig ersättning för resterande subsidier enligt 1758 års växelkontrakt, fastän detta kontrakt tillade dem sådan ersättning *endast i händelse de själfva uppsagt kontraktet*, hvilket de icke gjort enligt stora deputationens förmenande. Häremot stå nu följande faktiska omständigheter. *Dels* stipulerade 1758 års kontrakt (i punkt 8) ersättning för resterande subsidier äfven för det fall, att kronan uppsade kontraktet, således *i alla händelser, dels* hade associerade d. 12 aug. 1760 *ansökt om befrielse från kontraktet* och om ersättning för bristande subsidier, men af rådet förmått fortsätta under förnyadt löfte om förenämnda ersättning. Stora deputationens påstående i denna punkt innebar således en serie af vantolkningar och oriktigheter.

I fortsättningen af sitt anförande framdrager Chydenius ett nytt »kontraktsbrott», som äfven stora deputationen i dess betänkande den 7 juni 1765 funnit bevisligt. Han säger nämligen: »Ögonskenligast ligger deras oredlighet å daga i det, att de, tvärt emot förbindelsen, höjt kursen hela 16 m:r, för att kunna missbruka densamma till egenvilligt ocker». Detta är åter ett falskt påstående. 1758 års växelkontrakt förband endast (i punkt 4) associerade att hålla kursen på Hamburg nere vid 50 mark *under år 1758*, hvilket de äfven fullgjort. För de följande årens kurs var alls intet utfäst i kontraktet, hvilket (i punkt 6) stadgade, att kursen för hvarje år skulle fastställas enligt särskild öfverenskomelse mellan några riksråd och associerade. Enligt denna bestämmelse hade äfven associerade förfarit och för år 1759 erhållit rådets tillstånd att med 4 mark få öfverskrida 1758 års kurs samt

1760, då kursen ytterligare stegrats, ansökt om befrielse från växelförvaltningen.

Man finner alltså, att de anklagelser för kontraktsbrott å associerades sida, som stora deputationen ansett sig kunna motivera och Chydenius funnit så öfvertygande bevis för; mestadels grunda sig på förtolkningar.

När Chydenius i det följande anför, att »genom försämrande af rikets mynt hafva de i själfva verket beröfvat hvar undersåtare en del af sin egendom, jämte det klara förordningar blifvit brutna, både med redbart mynts utförsel och beräkandet af l'agio», så faller detta delvis på det förut sagda; kursstegringen kunde icke härledas ur växeloperationerna, men väl ur sedelemissionerna, som associerade sökt motverka. Att förordningarne mot redbart mynts utförsel blifvit brutna, får icke tillskrifvas växlassocierade enbart. Prejudikatet var gifvet af *riksens ständer*, då de 1747 tilläto utförsel af 300 sk t svensk kronokoppar för franska kronans behof. För öfrigt voro dylika förbud i sig själfva orimliga och hafva aldrig kunnat efterlefas; detsamma gäller förbudet mot agios tagande mellan sedlar och redbart mynt, som banken själf tillät sig att öfverträda.

På nu nämnda grunder — ty andra nämndes ej — uttalade Chydenius: »emot kronan ligger således uppenbart bedrägeri dem till last, både vid subsidiernas indragande och växlarnas utgifvande». Han fann icke någon förmildrande omständighet; rikets säkerhet och ansvar inför Gud tilläte icke »att lämna missgärningar och blodskulder ohämnade». Han anslöt sig därför till den strängare meningen i justitiedeputationen, prästernas och böndernas, som på de mest brottslige, Kierman och Lefebure, funnit 45 kap. 1 § Missg. B. tillämplig: »hvar som svikeliga drager under sig kronones ingäld stående dubbel tjufsrätt.» För Kierman såsom bankofullmäktig tillkom särskildt ansvar.

Denna stränga dom blef icke riksens ständers. Borgarnes och adelns mening segrade, för hvilken åberopades allenast stadgandet i kap. 18 § 3 Hand.B. om oredlig syssloman. Domen blef som bekant icke mycket mildare än prästers och bönders mening, men missgärningsbalkens nyssanfördas stadgande återfinnes icke i riksens ständers skrifvelse om domen.

Schauman finner emellertid, att ständernas dom i denna del var »grundad på samma tanke som prästernas och i hufvudsak äfven böndernas». Och Schauman vill icke obetingadt förkasta analogin mellan associerades brott och missgärningsbalkens lagrum. Han finner den högst förklarlig, emedan tjufnad efter tidens rättsuppfattning var ett sväfvande begrepp. Enligt en anförd finsk rättslärard likställdes med tjufnad »andra ingrepp i annans äganderätt, hvilka så att säga med afseende å gärningens moraliska halt företedde sig lika med tjufnad».

Att växelassocierades förfarande till dess moraliska halt tedde sig såsom tjufnad, är visserligen mycket förklarligt — med hänsyn till mösspartiets förvillade rättsuppfattning —, men ingalunda »ursäktligt», som Schauman finner det. Till Chydenius' försvar kan väl anföras bristande insikt i föreliggande omständigheter, jämte politisk fanatism; men stora deputationens granskning och justitiedeputationens förfarande såsom rannsakande myndighet måste strängt ogillas. Att prästeståndet, inklusive Chydenius, härvid gjort sig till »verktyg för menighetsrättsskipning», såsom Malmström sagt, synes vara en väl grundad beskyllning.

Om en statsförvaltningsexamen.

Af

I. Törnebladh.

Uti ett föredrag i Nationalekonomiska föreningen, som docenten Eli Heckscher under förra året höll »Om betydelsen af nationalekonomisk utbildning för statsförvaltningen och näringslivets korporationer», har han fäst uppmärksamheten, bland annat, därå, att det icke uteslutande är nationalekonomisk bildning, som kräves för förvaltningen jämte den juridiska, utan statsvetenskaplig bildning öfver hufvud, d. v. s. om stats- och samhällslivet. Juristerna hade visserligen i de förvaltande verken en uppgift att fylla, men deras i allt väsentligt privaträttsliga utbildning gäfve ej egentliga förutsättningar för de stora delar af förvaltningen, som äro af offentligt rättslig natur. Det framhölls därför att en särskild statsvetenskaplig examen vore ur alla synpunkter nödvändig. De ämnen, som närmast borde ingå i denna examen, vore nationalekonomi, finansvetenskap (finansrätt), statskunskap (statsrätt), förvaltningsrätt, näringsrätt, växel- och sjöföretagsrätt, folkrätt, modern historia, särskildt diplomatisk- och förvaltningshistoria, geografi samt statistik. Denna examen föreslås att inrättas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de filosofiska examina d. v. s. en kandidatexamen med 8 eller 4 ämnen; en licentiatexamen med ett ämne och eventuellt en doktorsgrad. Den föreslagna examen skulle bereda tillträde till de flesta statsdepartementen och i främsta rummet civil-, finans-, utrikes- och jordbruksdepartementen samt till de flesta centrala ämbetsverken, fast gifvetvis ej till dom-

stolar, samt dessutom till sådana lokalförvaltningar, som diplomat- och konsulatväsendet samt järnvägs-, post-, telegraf- och tullstaten.

Med föranledande antagligen närmast af detta föredrag har nu Regeringen nedsatt en kommitté af sakkunnige, däri docenten Heckscher äfven ingår, att utreda saken och däri afgifva förslag.

Införande af en sådan examen skulle emellertid föranleda en ändring i 1905 års stadga för ämbetsexamina, hvilken ännu ej i sin helhet tillämpats och jämväl i kompetensstadgandena för tillträde till ämbetsverken. Genom nyssnämnda stadga indrogs den mindre juridiska ämbetsexamen, den s. k. hofrättsexamen, hvilken fordrade mindre studietid än juris kandidatexamen, men medförde samma kompetens utom till akademiska lärareplatser. Det är således troligt att när denna stadga hinner verka, den skall minska tilloppet å ämbetsmannabanan, hvilket i allt fall under senare tiden varit mindre af flera orsaker. De under senare åren före 1908 goda konjuñkturerna för industrien och ökad användande af jurister å advokatkontoren äro bland orsakerna till minskningen och numera torde ock däribland tillkomma ökning i tjänstgöringstiden till 6 timmar dagligen samt inskränkning i tillfället att med statstjänst få förena annan befattning eller uppdrag. Bland orsakerna till att ämbetsmannabanan blifvit mindre lockande hör ock att statens aflöning ej hållit jämna streck med förhöjningen i aflöningsförmåner hos kommuner och andra enskilda verk, utan i allmänhet hållit sig stående från löneregleringarne på 1870-talet till de sista årens regleringar. Genom 1905 års examensstadga minskades den behöfliga studietiden för juris kandidatexamen genom bortläggande af den därtill förberedande examen eller den juridiskt-filosofiska kandidatexamen. Den nu ifrågasatta nya ämbetsexamen skulle emellertid fordra längre studietid än juris kandidatexamen och ändock ej medföra samma vidsträckta kompetens. Den skulle således ej tillföra ämbetsverken något ökad antal aspiranter. Då redan nu, innan 1905 års examensstadga och de beslutade inskränkingarne i ämbetsmännens tillfällen att förskaffa sig extra inkomster trädt i verket, minskning inträffat i tillgången på extra ordinarie tjänstemän i statens verk, synes det ej tillrådligt att ytterligare försvåra tillträde till statens ämbetsverk. Om

emellertid juris kandidatexamen fortfarande skulle lämna tillträde till alla statens ämbetsverk, hvilka icke fordra särskilda tekniska insikter, så är det sannolikt att få eller inga studerande skulle vilja aflägga den nya statsförvaltningsexamen. Om åter tillträde till vissa ämbetsverk skulle vinnas endast genom statsförvaltningsexamen, så är det sannolikt att brist skulle inträffa i statens verk på inträdessökande. Denna nya examen måste gifvetvis få en stark begränsning i afseende å de ämbetsverk, därtill den kunde lämna tillträde. Dit höra nämligen ej domstolar, nedre justitierevisionen, justitiekanslär- och justitieombudsmansexpeditionerna, justitiedepartementet af konungens kansli. De ämbetsverk, därtill det skulle kunna stadgas att endast statsförvaltningsexamen skulle bereda inträde, blefvo således mycket få, ty i de ämbetsverk, där det erfordras en eller annan kompetent jurist till advokatfiskal eller ombudsman, kunna ämbetsverken ej neka inträde åt juriskandidater eller utestänga dem från befordran äfven till andra platser. Verk af ifrågavarande slag äro kammarkollegium, statskontoret, armé- och marinförvaltningarne, fångvårdsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och domänstyrelsen. De verk, som sedermera återstå äro ej särdeles många, men främst bland dem är konungens kansli med landt- och sjöförsvars-, civil-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen. Kammarrätten, som är domstol, kommer ej med i beräkningen. Det är emellertid ock tvifvelaktigt, huruvida ej de administrativa ämbetsverken i allmänhet komma att föredraga skolade jurister framför dem, som aflagt den ifrågasatta nya examen och således hafva högre theoretiska kunskaper, men äro underlägsna i praktisk utbildning och juridisk insikt. För domstolarne vore det emellertid en vinst, om de kunde undslippa utbildningen med tingstjänstgöring under en mera eller mindre kort tid af en mängd aspiranter till de administrativa ämbetsverken. Det Heckscheska förslaget innefattar emellertid en ändring i 1905 års examensstadga, äfven däruti att det innebär en återgång till den en gång öfvergifna ståndpunkten att det till juris kandidatexamen skulle erfordras högre kunskaper i humanistiska ämnen än studentexamen enbart kan åstadkomma. I den föreslagna examen skulle nämligen ingå historia, geografi och statistik, ämnen, som före-

kommo i den afskaffade förberedande juridiskt filosofiska kandidatexamen, men däremot är filosofi, det måhända angelägnaste ämnet för juristen och statsmannen, i förslaget ej upptaget, oakadt sådan hörde till ämnena i den juridiskt filosofiska examen. I den äldre juris kandidatexamen förekommo både nationalekonomi och romersk rätt, men i den nya juris kandidatexamen äro dessa ämnen så till vida valfria att ettdera ämne kan få af examinanden utelämnas. Detta är emellertid skada, ty nationalekonomien är för den administrative tjänstemannen ett angeläget ämne.

Den föreslagna nya examen skulle sålunda föranleda ökad studietid för den administrative tjänstemannen, något som 1905 års examensstadga velat förekomma, och, om den nuvarande juris kandidatexamen fortfarande finge medföra kompetens till alla ämbetsverk, så är det fara värdt att ingen eller ytterst få skulle vilja aflägga den nyinrättade examen. Om däremot denna skulle medföra uteslutande kompetens till vlssa ämbetsverk, så är det antagligt att dessa skulle komma att lida brist på aspiranter, något som redan nu äger rum i vissa ämbetsverk. Det torde för öfrigt vara ganska svårt för en juris studerande att redan vid sina studiers början bestämma sig, huruvida han vill ägna sig åt domareverksamhet eller åt administrativa värf. Att stadga statsförvaltningsexamens afläggande såsom villkor för inträde i en del ämbetsverk, där kansliexamen eller till och med studentexamen ensam nu bereder inträde, synes än mindre tillrådligt.

Sverige

uti

Tysklands allmänna mening ¹⁾.

Af

Professor **Pontus Fahlbeck.**

Andras omdöme om oss kan understundom vara skäligen likgiltigt. För det mesta är det dock ej så, helst om omdömet är ofördelaktigt. Detta gäller om ett folk lika väl som om en enskild. Är denna ofördelaktiga mening grundad på faktiska förhållanden, så får man emellertid tåligt finna sig däri och har då endast att själf göra bot och bättring. Beror den åter på okunighet och missförstånd hos dem, som hysa en sådan mening, så verkar det hos föremålet för densamma till en början kanske blott löje. Men löjet förbytes efter hand till harm, när man finner att missförståndet, som man trodde snart af sig själf skola vika, fortfar och ständigt på nytt tar gestalt i ofördelaktiga uttalanden och omdömen.

Det är detta, som inträffat i förhållandet mellan Sverige och Tyskland. De svenskvänliga yttranden, som med anledning af Ålandsfrågan och konung Gustafs besök vid Berlinerhofvet flere-

(¹ *Anm.* Originalen till denna uppsats har varit införd uti *Preussische Jahrbücher*, Septembehäftet sistl. år. Ehuru densamma för svenskar innehåller blott bekanta saker, har Red. likväl trott det kunna intressera Tidskriftens läsare att få del däraf, om ej för annat så för att erfara, huru svenska förhållanden varit utsatta för vidtgående, ingalunda ofarliga missuppfattningar äfven i Tyskland — att så ägt rum i våra närmaste grannländer är sedan gammalt känt. — Artikeln återgifves oförändrad med uteslutning blott af ett par noter.

städes förekommit i den tyska pressen — från svensk sida med tillfredsställelse bemärkta — bevisa intet häremot, ty de hänföra sig till det yttre politiska läget och återspegla icke den i Tyskland härskande uppfattningen af våra inre förhållanden. Men så länge denna oriktiga uppfattning förblir orubbad, måste den — alla mellankommande händelser till trots — föranleda å ena sidan en viss ringaktning, å andra förstämning. Detta är mycket att beklaga i främsta rummet för Sveriges del, såsom naturligt är, men äfven för Tyskland kan sådant ej vara likgiltigt. Den goda grannsämjan måste förr eller senare lida därpå. Och om detta kan synas för Tyskland ofarligt ur ren maktsynpunkt, så måste det dock skadligt inverka på handelsförbindelserna mellan de båda folken, på hvilka Tyskland helt visst sätter lika stort värde som Sverige. För resten har det sin betydelse uti det politiska balanssystem, som för närvarande råder i Europa, äfven för de stora folken, huru deras mindre grannar äro mot dem sinnade. Det är slutligen den stora tyska nationen — nationen af tänkare och lärde, som den kallats — föga värdigt att hemfalla åt en dylik för ett vänskapligt sinnadt folk kränkande missuppfattning.

Missuppfattningen gäller det svenska folkets både sociala och politiska förhållanden; det svenska samhället och den svenska författningen äro i lika grad utsatta för densamma. Och båda träffas af den ringaktning, som följer såsom en biprodukt med denna missuppfattning, äfven om en sådan icke alltid direkt ut-säges. Dock äro uttalanden, som oförblommeradt ge uttryck däråt, ingalunda sällsynta. Den tyska liberala pressen har sålunda aldrig stuckit under stol med denna ringaktning. Med synnerlig styrka kom den fram 1905, då Norge egenvilligt bröt sig ut ur unionen och Sverige af skäl, för hvilka jag förut inför den tyska allmänheten redogjort ¹⁾, lät detta på vissa villkor ske. Men äfven senare och nästan när som helst, när Sveriges inre förhållanden komma på tal, yttrar sig densamma ofta på ett synnerligen brutalt sätt. Priset härutinnan tog Berliner Tageblatt uti sin artikel af 15 Decmber 1907, med anledning af Oskar

¹⁾ Deutsche Revue, juni 1907.

II:s bortgång, såsom nedanstående citat utvisar ¹⁾ Uti dessa illvilliga utgjutelser träder den nämnda missuppfattningen på ett flagrant sätt fram i den ena af sina varianter: ståndsskillnaderna äro i Sverige skarpt utpräglade. Samhället är aristokratiskt organiseradt och de högre klasserna, särskildt adeln äro mäktiga och hålla det lägre folket tillbaka. Den andra härmed harmoniserande lyder så: författningen är icke af nutida slag utan står som en kvarlefva från äldre tillstånd ensam i sitt slag i Europa. Den är »altständisch» och bär medeltida drag uti sin skarpa dualism mellan furste och folk.

Ytringar af denna grunduppfattning rörande Sveriges sociala och politiska förhållanden såsom aristokratiska och medeltidsartade framträda icke endast uti den liberala pressen, där den som nämnt är trotsartikel. Man återfinner sådana litet hvarstans, om ock i mildare form. Så t. ex. uti Meyers stora konversationslexikon 5:te uppl., för flertalet tyskar säkert den förnämsta källan om Sverige ²⁾. Och huru allmän äfven i de högsta vetenskapliga kretsar den uppfattningen är, därom vittna bland annat de uttalanden, som Laband hade uti en i öfrigt fullt korrekt framställning af unionsförhållandet mellan Sverige och Norge sommaren 1905. »In Schweden hat eine reichbegüterte Landaristokratie überwiegenden Einfluss; in Norwegen giebt es keinen Adel, keine Standesunterschiede — — —. In Schweden besteht ein konstitutionell beschränktes aber immerhin machtvolles Königthum, das sich auf den grossgrundbesitzenden Landadel stützt ³⁾. Och på hvarje

¹⁾ König Oscar hat an der reaktionären schwedischen Politik Schiffbruch gelitten. Der schwedische Junkerstaat mit seiner Bedächtigkeit und seiner Abneigung gegen allen Fortschritt konnte sich auf die Dauer mit dem Norwegischen Volksstaat nicht vertragen. Er glaubte den Freiheitsdrang der Norweger durch Hemmungen und Sperrkette zügeln zu können, bis dann der Bruch nicht länger zu vermeiden war. — — — Auch bei uns sind die Vertreter einer engherzigen Junkerkaste nicht ausgestorben — — — *Disciti moniti!* so ruft uns das Geschick des Königs Oscars zu. Er scheiterte am Junkertum.

²⁾ Uti den nyligen utkomna 6:te uppl. är artikeln om Sveriges historia och äldre författning omarbetad af sakkunnig person och fri från de mesta oriktigheterna.

³⁾ Die Zeit för 2 Juli 1905.

ställe, där Jellinek i sitt stora arbete *Das Recht des modernen Staates* berör Sverige, framställes den svenska författningen som gammalmodig och medeltidsaktig. »*Die jetzt geltende schwedische Verfassung von 22 Juni 1866 (Sic!) hat mehr als jede andere bedeutende Elemente altständischen Wesens bewahrt*»¹⁾. Och efter mästarens skema förklarar Max Huber i en recension af ett arbete, hvori förf. redogör för den svenska författningen och särskildt påvisar de tyska lärdes misstag, att, oaktadt den s. k. monistiska statsidén nu kommit till genombrott i Sverige, »*der mittelalterliche Dualismus, der Fürst und Stände als selbständige Träger von Hoheitsrechten, nicht als blosse Staatsorgane, einander gegenüberstellte*», alltjämt ger sig till känna i författningen²⁾.

Det är klart, att när sådana föreställningar om Sverige råda, i deras spår skall följa ringaktning för att ej säga mer för det svenska folket. Ty visserligen finner den, som själf är aristokrat eller gammalkonservativ, intet fel uti ett samhälle, som är aristokratiskt, tvärtom ser han däri en förtjänst. Men de som så känna och tänka äro en ringa minoritet emot den stora massan bland både lärde och olärde, som i denna jämlikhetens tidsålder med ovilja och medömkan betrakta en aristokratisk samhälls-regim. Och ingen känner sympati för ett folk, som i sin författning bevarar rester af medeltida statsskick eller visar en emot allt framsteg obenägen sinnesart. Ett sådant folk måste anses som icke blott efterblifvet utan ock dåligt och förlorar till sist all världens aktning.

Visserligen tror jag icke, att de många tusen tyskar, som årligen besöka Sverige, märkt någonting af allt detta, som lägges det svenska folket till last. Tvärtom vet jag, att särskildt industrielle fackmän fått erfara, att de svenska arbetarne mestadels ha högre betaldt och lefva bättre än de tyske inom motsvarande fack; liksom en hvar lär finna, att här råder en borgerlig frihet och obundenhet af polismyndigheter, hvartill endast få länder äga motstycke. Ett undantag härifrån, som särskildt för turister torde kännas obehagligt, är den nykterhetslagstiftning, som nu råder i Sverige. Men som hvar man vet, är den hvarken medeltida eller

¹⁾ *Recht des modernen Staates*, 2 Aufl. s. 516, noten.

²⁾ *Zeitschr. für Socialwissenschaft*, 1905 h. 12, s. 828.

aristokratisk utan tvärtom alldeles modern och ultrademokratisk. Men personliga erfarenheter äga föga vitsord emot vetenskapsmännen och den stora pressen. Desse bestämman den allmänna opinionen rörande vårt land icke blott i Tyskland utan, jag fruktar, vida utanför dess gränser. Ty Berliner Tageblatt liksom Frankfurter- och Kölnische Zeitung är spridd öfver hela Europa; hvad de säga, höres sålunda öfver allt.

Vore det nu verkligen så, som våra tyske vedersakare påstå, så finge man — jag upprepar det — tåga och lida sina gärningars lön. Men då intet af allt hvad som säges af både vetenskapsmännen och pressen stämmer med verkligheten, då vänder man sig med harm mot detta systematiska bakdanteri och säger det rakt i ansiktet — du ljuger. Dock, det är icke med grofheter, huru väl förtjänta de må vara, som en så inrotad föreställning som den nu berörda häfves. Den fordrar saklig vederläggning på samma gång som en förklaring. Ty alla missuppfattningar af detta slag ha en psykologisk grund lika väl som en kunskapsteoretisk. Jag skall i korthet påvisa den ena och den andra.

* * *

Man kan tycka, att det borde vara öfverflödigt att taga det land i försvar mot beskyllningen för adelsvälde och aristokratisk samhällsordning, hvilket ensamt af alla länder, som haft en själfständig tillvaro sedan äldsta tider, känt hvarken feodalväsande eller medeltida lifegenskap i någon form. Men här fordras tydligen att litet närmare erinra om adelns historia i Sverige i dess förhållande till öfriga stånd.

I Sverige som i andra länder växte under medeltiden upp en verldslig och en andlig aristokrati; och här som annorstädes sökte den efter hand att bli herre öfver både stat och samhälle. Det förra lyckades, i det att valriket infördes från början af 1300-talet och konungamakten därigenom råkade i starkt beroende af de store. Men anslagen mot böndernas frihet tillbakavisades först genom folkresningen 1434 under Engelbrekt, och sedan värnade allmoget under Karl Knutsson och de tre Sturarne i hundra års tid (till 1520) både den borgerliga och nationela friheten mot

stormannaväldet och den af detta stödda unionen med Danmark. Under dessa strider och sist genom den danske Kristian II:s blodiga afräkning med de den nationela saken trogne adlige krossades den medeltida aristokratien för att aldrig mer uppstå.

Det nya konungadöme, som Gustaf Vasa efter att hafva fördrifvit danskarne med allt folkets bifall upprättar, bär i allo vittne om aristokratiens vanmakt. Reformationen genomföres 1527, kronan förklaras ärftlig 1544, och konungen regerar med sina ofrälse sekreterare vid sidan om rådet men under ständig samverkan med allmogen och städernas borgare på möten och sammankomster af olika slag. Under de inre striderna mellan hans söner (1568) samt försöket till en ny union med Polen (1592—99), reser adeln åter sitt hufvud, sträfvande i främsta rummet att återställa något af det rådsvälde, som härskat under den förra unionens tid. Men Karl IX, stödd på ständerna, korsar med järnhand dessa planer, och på Linköpings torg år 1600 beseglades i blod det faktum, att rådet och adeln icke skulle vara en med kronan täflande makt, utan dess tjänare. »Hvilken frälseman ej så uppföder barn sitt, att det antingen bokliga konster lär eller i hof(krigs)tjänst kan brukligt vara, hafver förgjort frälset» — yttrar samme Karl IX, därmed angifvande adelns ställning som kronans tjänare. Och så blef det efter detta.

Men alltjämt kunde adeln bli hotande, om icke för kronan så för öfriga stånd och klasser. Den hade sedan 1561, då Erik XIV införde grefve- och friherrevärdigheterna, af konungarne erhållit skattefrihet för sin jord utöfver den, som allt ifrån 1280 förlänades en hvar, som tjänade kronan till häst, och dessutom många andra privilegier. Värre än detta var dock, att under de stora krigen kronan för att skaffa penningar måste pantsätta och försälja såväl kronogods som den af bondejorden utgående skatten. Drottning Kristina bortskänkte äfven under sin regeringstid (1644—1654) med slösande hand kronans egendom. Häraf uppstod en fara för bondeståndet att i stor utsträckning bli arrendatorer och åbor under adeln. Redan vid riksdagen 1650 framkommo därför de lägre stånden med fordringar på en reduktion, hvilken äfven vid riksdagen 1655 i mindre omfattning beslöts, den s. k. fjärdepartsräfsten. Men detta var endast förebudet till hvad

som komma skulle. Förbittringen öfver den följande förmyndar-regeringens (1660—1672) dåliga yttre politik sällade sig nu till fordran på inskränkning i adelns jordförvärf. Och så beslöts under kraftig medverkan af den unge Karl XI på riksdagarna 1680 och 1682 en fullständig reduktion af alla de gods och räntor, som adeln fått eller förvärfvat sedan 1604 och äfven tidigare, hvarjämte alla grefve- och friherreskap indrogos. Det var den våldsamaste omhvälfning af detta slag, som ägt rum intill franska revolutionens dagar. Härmed var äfven adelns sociala öfvermakt för alltid bruten.

Visserligen ägde adeln alltjämt kvar en mängd privilegier, men de voro nu af mindre betydelse. Viktigast var, att de flesta ämbeten innehades väl icke de jure men faktiskt utaf adlige¹⁾. Detta blir nu stridsämnet mellan stånden under den s. k. frihetstiden (1719—1772), hvilken alldeles icke betecknar ett adelsvälde, såsom de tyske författarne mestadels förmena, om ock adeln vid dess inaugurering 1719 gick i spetsen, utan ett ständervälde eller efter nutida uttryckssätt ett parlamentariskt styrelsesätt. Ty de ofrälse stånden få småningom öfverhanden och drifva sina önskingar igenom i fråga om ämbetena som i andra afseenden. Slutligen fullbordas afskrifningen af de adliga privilegierna 1789 vid den statshvälfning, som Gustaf III med de lägre ståndens biträde då genomförde, samt sist 1809 med adelns fria bifall. Den enda särrättighet, som adeln därefter ägde intill 1865, var den att utgöra ett stånd uti riksdagen. Men detta var icke ett privilegium och uppräknas därför ej heller bland dessa utan utgjorde en funktion i statens tjänst, som den historiska utvecklingen pålagt adeln liksom öfriga stånd.

Hvad lär nu denna flyktiga öfverblick öfver adelns historia i Sverige? Att vi haft en adel, som tidvis intagit en dominerande ställning — och utan sin adel hade Sverige säkerligen aldrig haft den historia, hvaröfver det nu är stolt — men också att denna adel med alla sina privilegier fått vika för allmän borgerlig jämlikhet, när tiden härför var inne. Samhällets demokratisering är

¹⁾ Redan i Additamentet af år 1660 (§ 8) uttalas den grundsatsen, att vid ämbetenas besättande hänsyn skulle tagas till förtjänst och ingen för sin börd utestängas.

sålunda allt sedan 1680 (1650) signaturen på hela den inre utvecklingen i Sverige. Men häraf ledas vi åter till den allmänna slutsatsen, att det svenska samhället icke nu kan vara aristokratiskt, då dess inre historia under senaste två hundra år gått i en rakt motsatt riktning. Ett folk, hvars utveckling så afgjordt följt samma spår under lång tid, måste vara genomträngd af den anda, som behärskat denna utveckling. Redan den flyktigaste känedom om Sveriges historia säger sålunda, att det svenska samhället i närvarande stund bör vara icke aristokratiskt utan tvärtom i hög grad demokratiskt. Och så är det äfven.

Häremot torde likväl invändas, att den svenska riksdagen intill 1865 bestod af fyra stånd, adel, präster, borgare och bönder, och att detta dock tyder på en gammalmodig aristokratisk organisation af samhället. Misstaget är ursäktligt, men ett misstag är det i alla fall. Anledningen till, att riksdagen i sin sammansättning förblef den samma som den varit, när författningen i öfrigt så grundligt omgestaltades år 1809, var att landets kritiska belägenhet icke gaf tid till att då föra reformarbetet igenom äfven på denna punkt. Men den allmänna meningen var på det klara med, att riksdagens sammansättning borde ändras, hvarför representationsreformen stod på dagordningen hela tiden intill 1863, då ändtligen enighet om ett förslag uppnåddes och detta 1865 definitivt antogs. Klart är för öfrigt, att ett folk med så lång författningshistoria som det svenska stundom bibehåller former, som utvecklingen vuxit ifrån, utan att detta inverkar på lifvet själf. Så äfven här. Den gamla fyrståndsriksdagen var nämligen allt annat än »altständisch» efter Jellineks åskådning; ej heller var den »*ein Hemmschuh für jede freiere Entwicklung*», såsom Meyers konversationslexikon lär¹⁾. Tvärtom funktionerade den fullständigt som en modern representation och har också under tiden 1810—1865 utfört ett stort och högst betydelsefullt reformarbete. Bland märkligare lagstiftningsåtgärder, hvartill den dels gifvit uppslaget, dels medverkat må nämnas: departementalsystemets införande i statsförvaltningen (1840), den obligatoriska folkundervisningen (1842), näringsfriheten (1846), den fria brännvinsbrännin-

¹⁾ Meyers Konversationslexikon 5:te Aufl., artikel Schweden, s. 730.

gens upphäfvande och nykterhetslagstiftningens inaugurerande (1854), decimalsystemet (s. å.), nya kommunala författningar (1860), en ny strafflag (1863). Dessutom vidtogos en mängd genomgripande anstalter för näringarnas och kommunikationernas utveckling, däribland stora kanalbyggnader (Göta kanal 1810—32, Hjelmare kanal 1819—1830, Trollhättans 1837—44, Strömsholms 1842—60) och planen till hela stambanenätet (1854). Riksens ständer ha under tiden 1810—1865 utträttat mera för landets utveckling än de nya kamrarna under den tid, de fungerat.

Lika litet befogad som nu berörda uppfattning är en annan, hvarom vi läsa i samma källa: Riksdagen var »*in vier schroff geschiedene Stände, unter denen Adel und Geistlichkeit das Uebergewicht behaupteten, geteilt, — — — während der gebildete Mittelstand so gut wie gar nicht vertreten war*». Till en början må erinras, att »*die Geistlichkeit*», som till $\frac{3}{4}$ framgick af val och sedan 1823 omfattade äfven särskilda representanter för universiteten och vetenskapsakademien i Stockholm tillhör just »*dem gebildeten Mittelstand*». Men fram för allt må man fråga: hvar i Europa fanns under förra hälften af 1800-talet en mera demokratisk representation än denna, där en kammare består af bönder, en af vissa medelklassens näringsidkare och borgarne i städerna, en tredje af prästerskapet och universitetsmän och blott en af adel. Och märk väl, alla stånden äro numer fullkomligt likställda. Endast Norges storting lär kunna uppvisa en mera demokratisk sammansättning under denna tid. Om, såsom mycket väl kunnat ske, de fyra stånden varit förenade till två hus, det öfre för adeln och de 12 biskoparne, det nedre för alla andra, så hade denna representation den dag i dag är, varit mera demokratiskt sammansatt än Englands Parlament, Ungarns Riksdag samt Preussens och de flesta andra tyska staters representationer.

Icke heller får man fatta det som ett utslag af aristokratiska åskådningar, att 1865 den allmänna rösträtten icke infördes. De censusbestämmelser, som då stadgades för aktiv och passiv valrätt till såväl första som andra kammaren vöro ej högre, än att andra kammaren till ungefär hälften befolkades af småbönder och äfven i den första några bönder togo plats. Erinrar man sig härtill, att öfre kammaren helt och hållet tillsattes genom val

af landstingen och stadsfullmäktige i de största städerna, så måste man medge, att ingen två-kammarrepresentation i Europa utom den schweiziska är trots censusbestämmelserna mera demokratiskt sammansatt än den svenska af 1865. Och nu efter ett tioårigt reformarbete föreslogs 1907 och kommer att antagas 1909 en representationsreform, som skall göra den svenska riksdagen till en af de mest demokratiska folkförsamlingar i världen. Ty den öfre kammaren kommer att besättas till mycket stor del af bönder och den nedre af arbetare. Endast den proportionella valmetod till båda kamrarna, som samtidigt införes, kan tillförsäkra de högre klasserna ett rum i denna riksdag på bredaste demokratiska grundlag.

Till denna demokratiska utveckling på författningens område svara i alldeles eminent grad de politiska vanorna hos det svenska folket. Uti andra länder äfven med allmän rösträtt finner man blott sällan småfolket, bönder och arbetare, bland representanterna. De ha med sina röster förhjulpt advokater och annat folk ur de högre klasserna, som gifvit sig ut som deras förespråkare, in uti riksdagen, men själfve stanna de vanligen utanför. I Sverige är det icke så, utan här liksom visserligen äfven i de båda andra skandinaviska länderna, sätter småfolket in sina egna. Sådant sker icke hos folk med aristokratiskt samhällskick. Det är fastmer ett typiskt drag för den rena demokratien.

Vända vi oss slutligen från författningen och det politiska lifvet till samhället och de sociala förhållandena, söka vi äfven här förgäfvos efter den påstådda aristokratiska regimen. Att det finnes adliga släkter liksom öfver hufvud högre klasser gör icke landet till en »Junkerstat». Ty allt beror på, hvilken rol dessa klasser spela, och om de äro mer eller mindre stängda för nedanför stående. För att belysa det ena som det andra vill jag i korthet redogöra för de adliga släkterna samt den sociala omsättningen.

Sedan adeln upphört att som stånd till en fjärdedel bilda riksdagen, kan man ej längre tala om adeln i Sverige utan blott om adliga släkter. Ty visserligen finnes alltjämt Riddarhuset, men detta är nu mer att betrakta som en privat institution, jämförlig med andra sådana för en viss grupp medborgare inrät-

tade. Adliga släkter funnos 1 januari 1895 till ett antal af 717 (615) med ett medlemstal af 13,105 personer, däri inräknadt 462 som tillhörde släkterna men efter de sedan 1809 gällande bestämmelserna om adelskap icke rättsligen voro adlige¹⁾. I förhållande till folkmängden vid samma tid utgjorde samtliga 0,27 %, motsvarande ungefär 5 % af den högre klassen i landet, de s. k. bildade. Det är ju ett ringa antal. För att denna lilla grupp skall spela någon betydande rol i ett samhälle med full rättslig likställighet för alla samt påtrycka det en aristokratisk prägel, måste dess medlemmar inneha stora rikedomar eller andra sociala företräden. Men detta är långt ifrån fallet.

Det hufvudsakligaste, som återstår af adelns en gång stora rikedom i Sverige är 174 fideikommiss, däraf 12 utgörande hus i städer och därför utan betydelse, de återstående 162 jordegendom. Dessa 162 jordfideikommiss, som år 1900 innehades af 135 personer, omfatta sammanlagdt 2,782 mantal med ett taxeringsvärde af 94,285,200 kr. (106,07 milj. mk.)²⁾. Det är af all rikets mantal (67,245) 4,1 % och af dessas samlade taxeringsvärde (2,494 milj. kr.) 3,7 %. Dessutom förekommer naturligen, att adlige besitta annan jordegendom, men äfven med dessa blir antalet adliga godsägare ringa i jämförelse med de icke adlige och den egendom, de innehafva, ingalunda betydande. Ty jorden är i Sverige undantagandes i Norrland och Dalarne, där de stora skogsbolagen äga ofantliga områden, delad på många händer.³⁾ L a b a n d s ofvan citerade uttalanden om det öfvervägande inflytande, som den jordägande landaristokratien skulle utöfva i Sverige liksom om det starka stöd, den skulle skänka konungadömet, svara icke mot verkligheten. Konungens alltjämt betydande makt i Sverige

¹⁾ För närmare upplysningar hänvisas till förf:s arbete: *Der Adel Schwedens (und Finlands). Eine demographische Studie.* Verlag Gustav Fischer, 1903, s. 51 och 173.

²⁾ Bidrag till Sveriges officiella statistik. Litt. H. för åren 1896—1900. Stockholm 1907, s. 139 ff. — Dessutom funnos 32 ofrälse fideikommiss med ett samladt värde af 8,7 milj. kr.

³⁾ Ar 1906 uppgick enligt den officiella statistiken antalet »brukningsdelar» d. v. s. gårdar till 355,361 förutom 152,298 torp och smålägenheter; af de 355,361 gårdarne sköttes 302,700 af sina ägare.

beror på författningen. men alldeles icke på samhällets aristokratiska byggnad och adelns stora jordegendom.

Det misstag, hvartill denne högt förtjänte lärde gjort sig skyldig i förevarande fall, torde emellertid få tillskrifvas den mycket otillfredsställande litteratur om Sverige, som förefinnes på tyskt språk, och skärskildt Nordenflychts skildring af den svenska författningen i äldre och nyare tid¹⁾. Denne preussiske friherre ser allt ur adlig synvinkel och framhåfver därför adeln och dess gärning i Sveriges historia långt starkare än tillbörligt är. Framför allt oriktig är den skildring af adeln i nutiden och dess jordbesittning, som han i inledning till den historiska framställningen ger. Han begår nämligen därvid det grofva felet att identifiera adelns jordegendom med det kamerala begreppet frälsejord²⁾. Jorden är kameralt sedt delad i tre slag: krono-, skatte- och frälsehemman. De sist nämnda äro de, som adeln ursprungligen ägde, men på Karl XI:s tid fixerades dessa jordnaturer till fasta kamerala begrepp, oberoende af i hvars hand jorden befann sig. Och från år 1723 började frälsehemman att öfvergå i ofrälse ägo och därmed har så fortgått isynnerhet efter 1789, att af samtliga 21,416 frälsemantal nu blott en mindre del, hufvudsakligen fideikommiss, äges af adlige. Emellertid framställer Nordenflycht saken så, som om samtliga frälsehemman i de olika länen alljämt innehades af adelsmän. Man kan tänka sig, hvilken vrångbild detta skall ge af det nutida samhället. Det är adelns jordbesittning efter reduktionen men före 1723, som på så sätt utgifves för den nuvarande. Det är ej underligt, om de, som öst ur denna källa, fått en skef uppfattning af det svenska samhället och adelns ställning därinom.

Vända vi oss sedan till ämbetena, den andra källan till adelns rikedom i äldre tid, så finna vi att adlige naturligen äro i en ringa minoritet utom vid hofvet och inom diplomaten, där intill senaste tid nästan endast adlige haft anställning. Äfven förekomma de ofta som militärer, men något slags företråde för

¹⁾ F. O. Freiherr von Nordenflycht. Die Schwedische Staats-Verfassung in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Berlin 1861.

²⁾ Anf. arb., s. 11 ff.

adlige har här icke på länge ägt rum¹⁾. I rikets högsta ämbeten sitta söner ur alla hem och i närvarande stund är en småbonde jordbruksminister. Det lär icke finnas något monarkiskt land utom våra skandinaviska grannländer, där sådant kan förekomma. Det tyder på allt annat än aristokratiska vanor.

Men för att yttermera bestyrka detta vill jag äfven nämna ett ord om den sociala omsättningen. Ty den ger det bästa kriteriet på demokratisk eller aristokratisk läggning hos ett folk. I ett samhälle med aristokratisk organisation är vägen nedifrån upp, från folkets stora massa till de högre klasserna, stängd af mångahanda hinder och endast få kunna gå den, tvärtom i ett samhälle med demokratisk regim och demokratiska vanor.

Den ofrälse högre klassen i Sverige stammar endast till en mindre del från städernas borgare. Städerna voro länge obetydliga och borgerskapet fattigt. Kärnan uti denna klass bildade de ämbetsmän, som allt ifrån den nyare tidens början (Gustaf Wasa) i allt större antal kommo till användning, först som präster och sedan efter hand i rikets alla ämbeten, civila och militära. Den uppstod och rekryterades sålunda för det mesta på studievägen. Och som den af Gustaf II Adolf inrättade högre skolundervisningen liksom universiteten stodo öppna för alla och voro kostnadsfria, så utvecklades tidigt en uppåtstigande social rörelse, som allt sedan varit utmärkande för det svenska samhället. Från folkets lägsta lager gick oafbrutet en ström upp till de högre klasserna. Och som spetsarna inom dessa i äldre tid, så länge nobilitering var vanlig (till 1809), regelbundet adlades, så pågick en oafbruten rörelse på den sociala trappstegen från dess nedersta till dess högsta steg.

Denna sociala omsättning, som sålunda historiskt ingått i det svenska folkets föreställningssätt, är i närvarande tid ytterst stark. Enligt en statistik för åren 1896—1901 utgjorde antalet af de barn, som från folkskolan inkommo uti de högre allmänna läroverken, hvilka leda till universitet och öfver hufvud till sam-

¹⁾ Den sista kvarlevan af adelns företråde till ämbetena var bestämmelsen, att af Högsta Domstolens ledamöter hälften skulle vara frälse. Den upphäfdes 1844. I öfrigt stadgades uti regeringsformen af 1809 § 28, att »Konungen fäste vid alla befordringar afseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke å deras börd».

hällets högre beställningar, ej mindre än 42,7 % af samtliga i dessa läroverk under sagda tid nyintagna barn (4,026 utaf 9,436). Och en för samma tid företagen undersökning rörande föräldrarnas förmögenhetsställning för lärjungarne i dessa högre allmänna läroverk gaf följande resultat ¹⁾. Barn hvilkas föräldrar hade en årsinkomst:

öfver 3,000 kr.	49,3 %
3,000—1,500 »	23,5 »
under 1,500 »	27,2 »
	Summa 100,00 %

I öfverensstämmelse härmed äro vid pass 25 % af de vid universiteten studerande komna från arbetare- och bondehem eller liknande. Det är ett grymt misstag att kalla ett samhälle, där vägen nedifrån upp står så öppen för alla och i så stor utsträckning begagnas, aristokratiskt. Intet folk i Europa utom det schweiziska och det norska lär förete en mera demokratisk läggning i detta hänseende än det svenska. Inför dessa faktiska förhållanden kan man blott undra, huru fabeln om den svenska junkerstaten kunnat uppstå. En orsak härtill har redan angifvits uti Nordenflychts missvisande framställning; men blott få torde känna den och ha däraf fått sitt omdöme förvilladt. En annan och vida allmännare grund därtill är jämförelsen med Norge samt norrmännens ideliga tal om det aristokratiska grannlandet. Under det mineringsarbete ute i Europa och särskildt i Tyskland, som af agiterande norrmän utförts såsom förberedelse till unionsbrottet år 1905, har detta varit den yppersta rekommendation hos alla liberala och radikala att framhålla det konservativa och aristokratiska Sverige gent emot den fria folkstaten Norge. Med det talet vanns sympati och bistånd hos de stora liberala tidningarna, med hvilka norrmännen vetat förskaffa sig personliga förbindelser. Detta är gåtans lösning och förklaringen till den tyska allmänhetens förvillande i förevarande fall. Men en hvar, som ej

¹⁾ Läroverkskommitténs betänkande. Sthlm 1902, I, s. 64. Siffrorna afse samtliga dessa läroverk utom »Nya Elementarskolan» i Stockholm, som haft särskild organisation.

tanklöst låter tjusa sig af slagord, borde dock inse den »bluff», som ligger häri.

Huru kan man jämföra ett land, som före 1814 icke på fyra hundra år ägt någon historia, helt enkelt emedan det saknade en aristokrati och högre klasser, med Sverige som just tack vare dessa spelat en rol i världshistorien under samma tid. Ty det har hittills varit och torde väl framdeles också bli de högre klasserna, som leda ett folks öden och öfver hufvud bereda det en plats i historien. Den stora massan är en verksam kraft blott vid revolutioner eller när det gäller att afvärja ingrepp i allmänna medborgerliga rättigheter. Det positiva utvecklingsarbetet har i alla tider utförts af de högre klasserna eller under deras ledning. Att icke ha ägt eller icke äga sådana klasser är därför sannerligen intet att skryta med, såsom äfven Norges historia före 1814 nogsamnt utvisar; och icke heller att i författningen adelskap förbjudits, då man icke någon adel hade. Det är då mera demokratiskt, tyckes det, att adlandet trots den rättsliga möjligheten därtill af sig själf upphör såsom i Sverige ¹⁾).

Sverige som hvarje land med en lång och ärorik historia har haft en mäktig och kraftfull aristokrati. Men det forna ståndsväsendet är längesedan och i Sverige tidigare än i de flesta andra länder aflöst af de nutida klasserna. Men naturligen kan det icke vara så *tabula rasa* i detta afseende hos ett gammalt kulturfolk som hos ett, det där är såsom nyfödt i politiskt och socialt afseende. Enstaka minnen af det förgångna finnas kvar, alldeles som i en byggnad af ett monumentalt byggnadsverk här en fris där

¹⁾ Adlade eller i högre stånd upphöjda blef under senaste århundrade följande antal personer:

1791—1815	172
1816—1840	114
1841—1865	38
1866—1890	5

Efter 1890 har blott en, upptäcktsresanden Sven Hedin, erhållit sådan utmärkelse (Adel Schwedens, s. 40). Att märka är dessutom, att adlig värdighet för de efter 1809 adlade släkterna går i arf blott till äldste sonen i äldsta linien, led för led.

ett ornament erinrar om det gamla. Den fåkunniges öga fångslas kanske mest af dylika obetydliga detaljer, som afvika från den schablonmessiga stil, hvarvid han är van. Men en hvar, som förmår öfverse det hela, finner genast, att byggnaden är ny och anpassad efter tidens kraf, trots de här och hvar framstikande små resterna af det gamla. Så bör ock en hvar, som har ögon att se och vill bruka dem, finna, att det nuvarande svenska samhället trots adelskapets fortvaro eller något annat sparsamt minne från ett äldre samfundsskick är i hög grad demokratiskt. Aldra minst borde, synes det, den bildade tyska allmänheten, som på nära håll kan se och följa förhållandena, låta längre dupera sig af de norska fablerna om denna sak.

* * *

Vända vi oss härefter till den tyska rättsvetenskapens misslag rörande Sveriges författning, så skola vi finna, att det är ännu större än de af pressen spridda missuppfattningarna angående de sociala förhållandena. *Sveriges författning är »altständisch» och medeltidsaktig, enär den är dualistisk.* Så lär Jellinek och efter honom helt visst hela det rättsvetenskapliga Tyskland i närvarande tid.

Det är alldeles riktigt, att den svenska författningen är utprägladt dualistisk. Konung och riksdag utöfva statsmakten icke blott samfäldt utan äfven hvardera för sig, utan att den andres medverkan därvid ifrågakommer. Konungen, som naturligen odeladt innehar den exekutiva makten, stiftar sålunda lag i s. k. ekonomiska ting utan riksdagens hörande; och riksdagen bestämmer öfver bevillningarna d. v. s. de förnämsta direkta skatterna samt tullar och acciser, utan att konungens sanktion å dess beslut härutinnan kräfves. Äfven stå riksbank och riksgäldskontor uteslutande under dess förvaltning. I öfrigt fordras som nämndt bådas samverkan för statsviljans bildande. Detta är otvifvelaktigt dualism i sin mest utpräglade form, men icke är det den svenska staten som är dualistisk, såsom de tyske förf. för-

mena, utan den svenska författningen. De förblanda på ett otillbörligt sätt stat och författning, och råka så i ofvan antydda villfarelser, hvilka hos en hvar svensk, äfven om han icke är inne uti de lärda termerna, endast kunna framkalla ett bredt löje. Ty för att något skall vara ett medeltidsminne, fordras väl, att det historiskt hänger ihop med medeltiden och alltså funnits till ända sedan dess. Men det är så långt ifrån fallet med den nuvarande svenska dualismen, att den tvärtom aldrig funnits före 1809 utan är en nyskapelse, bjärt afstic-kande mot alla föregående författningstillstånd i Sverige. De enskilda delarne i den byggnad, som 1809 års män uppförde, äro hämtade från äldre tiders författningar men deras sammanfogande till just denna dualistiska typ är något absolut nytt. I Sveriges historia har aldrig förut funnits en sådan fördelning af statsmakten mellan konung och riksdag, som den nu med full afsigt införda.

Detta faktum kunde göra allt vidare ordande i förevarande sak öfverflödigt. Men aktningen för den högt förtjänte forskare, som i följd af bristande kännedom om vårt lands författningshistoria, gifvit fart åt ofvan berörda missuppfattning, föranleder mig att litet närmare påvisa dess haltlöshet. Äfven faran att låta en sådan missuppfattning slå rot hos det tyska folket manar mig att ägna den en större uppmärksamhet, än den vetenskapligen sedt förtjänade.

Analyserar man begreppen »*mittelalterlicher Dualismus*» och »*altständische Verfassung*», så finner man, att därbakom närmast ligger föreställningen, att de makthafvande icke äro statsorgan utan med någon slags egen rätt utöfva sin makt. Och fortsättes analysen, så får man som nämnda begrepps enkla delar i detta fall: ett patrimonialt konungadöme, där makten och värdigheten innehafvas med privat rätt af en furstesläkt, samt korporativa ständer äfvenledes representerande blott sig själfva och sina intressen. Frågan är nu, om den svenska konungamakten och den svenska riksdagen hvar för sig bära eller någonsin burit dessa i det kontinentala Europa och särskildt i Tyskland väl bekanta drag. Tydligt är dock, att om de icke haft denna karaktär i äldre tid, så icke ha de den nu. Vi kunna alltså in-

skränka oss till en kort redogörelse för förhållandena under föregående tider.

Huru konungens rätt i Sverige uppfattades under äldsta tiden, då värdigheten var ärftlig inom den gamla konungaätten, veta vi ej. Men säkert är, att någon slags öfveregendom till landets jord, sådan som den norske konungen fick genom Harald Hårfager (872—930), aldrig funnits här. Olikheten mellan svensk och norsk konungarätt är i detta afseende slående, oaktadt äfven det svenska riket sammanbragts genom eröfring. Konungen innehade i landets olika delar intet annat än det s. k. Uppsala öd, d. v. s. de gods som af gammalt tillhört konungarne i hvar särskildt fylke, men blott såsom ett oafytterligt bihang till konungavärdigheten — något som visserligen först senare fick sitt uttryck uti bestämda lagtexter¹⁾. Sedan den gamla ätten utslöcknat omkring 1060, uppstodo långvariga strider mellan rikets olika delar om rätten att välja konung liksom mellan täflande konungaätter, hvilka strider slutade med valrikets införande. »Nu är till konungariket i Sverige konung väljande och ej ärfvande, om de konung mist hafva» — stadgas det sålunda i Magnus Ericssons Allmänna landslag från tiden omkring 1350.

Härmed är hvarje spår af privaträttslig och patrimonial uppfattning, äfven om sådan tidigare funnits, bannlyst ur författningen. Ett prägnant uttryck häraf lämnas uti stadgandet i samma lag, att ej må konung minska kronans rätt i afseende på kronogodset m. m. för annan konung; gör han det, hafve då följande konung rätt att taga det åter²⁾. Kronan är något annat än konungen, en fast institution oberoende af dess tillfällige innehafvare. Och så har det allt sedan varit, äfven efter det att konungavärdigheten 1544 blef ärftlig inom Gustaf Wasas hus liksom senare. Icke ett ögonblick har en medeltida åskådning efter tyskt mönster af konungamakten gjort sig gällande. Visserligen förklarade Gustaf Wasa angående allmänningarna, att »alla sådana ägor som obygd ligga, höra Gud, konungen och

¹⁾ Så heter det i Upplandslagen stadfäst 1296, sedan ordningen för konungaval omtalats: då är han förklarad berättigad till Uppsala öd och får däraf län gifva. Se vidare härom nedan.

²⁾ Allmänna Landslagen, konungabalken, III.

Sveriges krona till». Men härifrån är steget långt till en patrimonial uppfattning af riket. För öfrigt öfverlefde dessa åskådningar ej länge den myndige nyskaparen af riket. På Gustaf II Adolfs tid höra vi intet därom. Icke heller har det envælde, som med ständernas medverkan Karl XI 1682 införde någonsin proklamerat en privaträttslig uppfattning af kronan, trots de höga tankar denne konung hastigt fick om sin ställning »såsom en allom bjudande suverän konung, som endast för Gud är för sina gärningar responsabel». Med Karl XII:s död fick för öfrigt denna absolutistiska episod i Sveriges historia ett brådt slut uti en extrem parlamentarisk regim, där konungamakten intager blott andra platsen i staten.

Vi se sålunda, att den ena af de båda förutsättningarna för en medeltida dualism, ett patrimonialt och på egen rätt hvilande konungadöme, aldrig i historisk tid funnits i Sverige. Återstår att se, om det är bättre bestämdt med den andra, de sig själf allena representerande ständerna.

Riksdagen omnämnes icke i den Allmänna landslagen, vare sig i dess första redaktion omkr. 1350 eller i den andra under konung Kristofer 1442 fastställda. Ty riksdagen fanns då ännu icke, endast vissa ansatser till en sådan. Den ena af dessa är konungavalet, som skulle utföras af lagmännen jämte tolf från hvar lagsaga med alla i lagsagan boendes samtycke utvalde män, hvartill stundom äfven kommo ombud från städernas borgare. Den andra är de sammankomster af rikets förnämligare män, som förekommo på konungarnes kallelse de s. k. herredagarne. Dessa omtalas icke i lagen, men kunna betraktas som tillfälliga utvidgningar af rådet, hvilket åter är en i lag stadgad institution vid sidan om konungadömet¹⁾. Rättsligen ha dessa samtal (parliamentum, såsom de stundom kallas) ingen särskild befogenhet, ehuru Magnus Ladulås (1278—1290) betjänar sig af dem för att utveckla lagstiftningen för hela riket. Politiskt betyda åter herredagarne ofantligt mycket, isynnerhet under den följande uni-

¹⁾ Nu då konungen vald är, må han råd sitt välja, först ärkebiskopen och så många af lydbiskoparne han för godt finner eller andra klerker — äfvensom tolf af riddare och svenner, ej flere. De äga att svärja konungen sin ed. (M. E. L. Kon. B. IX).

onstiden. Vid de många tillfällen af konungaval och liknande storpolitiska tilldragelser, som då inträffade, sammanfölo dessa båda tillstymmelser till en riksdag, men de kommo aldrig till en enhetlig, fast organisation.

Med den nyare tidens inbrott förlora de nämnda ansatserna till riksrepresentation marken under fötterna, i det att den medeltida aristokratiens makt är bruten och valriket ersättes af arfkonungadömet. Men behovet af folkets stöd och en folkrepresentation var större än någonsin under den brytningstid på alla områden, som Sverige under Gustaf Wasa och hans söner genomgick. Nu börjar alltså ett nydaningsarbete, hvarvid jämte minnena af de tidigare formerna af representation de alltjämt bestående stadgandena om rådet samt om landskapsting för skatters beviljande m. m. gånge uppslag till riksdagen. Gustaf Wasa håller sålunda möten af alla slag; allmänna riksdagar, råds- och herremöten, där rådsherrar och andre af frälset men ibland ock några köpstadsmän voro med, samt provinsmöten med bönderna och alle man inom landskapet. Härtill kommo senare s. k. utskottsriksdagar, allmänna riksdagar i förminskad skala med ett fåtal ledamöter af hvarje stånd och vanligen blott af de tre högre stånden. De tre sistnämnda slagen af representation försvinna efter hand, herredagen redan under 1500-talet och de med allmänna riksdagen konkurrerande provinsmötena förbjudas uttryckligen 1660 och med dem försvinna äfven utskottsriksdagarna ¹⁾.

Lika mångfaldiga som de former voro, hvarunder den nya folkrepresentationen arbetar sig fram, lika brokig är att börja med dess sammansättning. Utom rådet och ombud för adel och bönder samt städernas borgare, kommo jämväl ombud för det lägre prästerskapet, för krigsbefäl och krigsfolket, för bergsmännen, häradshöfdingar och fogdar m. fl. Öfver hufvud alla mera betydande grupper inom samhället kunde på detta sätt bli företrädade vid riksdagarne. Men efter hand begränsas kallelsen till adel, krigsbefäl, präster, borgare och bönder. 1617 års riksdagsordning, den första i sitt slag, samt regeringsformen af 1634 fastslå denna sammansättning, hvarvid krigsbefälet sammanföres med

¹⁾ Additamentet till 1634 års Regeringsform, § 18.

adeln, så att endast de fyra nu s. k. riksständen bilda Rikens Ständer.

Men hela denna nydaningsprocess verkställes af konungamakten. Konungen bestämmer ensam, hvilka samhällsgrupper som skola få utse ombud, liksom han uteslutande kallar till riksdag, om och när han vill. Någon egen rätt vare sig för de olika samhällsklasserna att sända ombud eller för riksdagen som sådan att sammankomma förefinnes icke. Bådadera växer emellertid fram, i den mån riksdagen blir ett själfständigt statsorgan vid sidan om konungamakten. Denna utveckling påbörjas under Gustaf Adolf, och fortsättes isynnerhet under förmyndarstyrelserna 1632—1644 samt 1660—1672, men först efter enväldets störtande 1718 framträder den som fullt färdig.

Riksdagen funktionerade under hela Wasatiden blott som verktyg i konungamaktens hand till stöd och hjälp vid rikets styrelse. Gustaf Wasa begagnade sig af densamma för att få bekräftelse på reformationen och arfföreningen och andra stora åtgärder. Hans söner göra på samma sätt, hvarvid ständerna under de inre tronstriderna af dem användas äfven som domstol. De påkallas alltså som vittnen till och stöd för stora politiska tilldragelser, men utöfva icke ännu någon själfständig funktion. Efter hand tillkomma emellertid äfven sådana. Men också här är det icke ständerna själfva utan konungarne, som tillägga dem densamma. Tidigast gäller detta de stora frågorna om krig och fred. Så förordnar Gustaf Wasa 1547 i sitt testamente, hvilket af samtiden betraktades nästan som en lag vid sidan om den Allmänna landslagen, att sådana viktiga ärenden som krig och fred m. m., hvarpå rikets välfärd hängde, skulle afgöras endast med »de förnämsta ständernas» råd och samtycke. Och på samma sätt lofvar Gustaf Adolf i sin konungaförsäkran 1611 att icke utan Hertig Johans, Rådets och samtelige ståndens råd och bifall börja krig eller sluta förbund och fred. Därefter var det i beskattnings- samt lagstiftningsfrågor, som ständernas medverkan påfordrades. Beskattningen tillhörde enligt Allmänna landslagen helt och hållet tingsmenigheterna i hvar landsända, lagstiftningen likaså i de stycken som rörde den borgerliga lagen. Gustaf Adolf öfverflyttar nu på riksdagen dessa funktioner, men endast tvekande våga

ständerna påtaga sig dessa nya uppgifter. Vid 1614 års riksdag mena sålunda prästerna, att man icke kunde bifalla konungens proposition om ny rättegångsordning utan de hemmavarandes d. v. s. alle mans hörande å tingen. Men konungen förklarade dem vara rätte representanter, som med honom ägde att stifta lag å allas vägnar. Och därvid blef det.

Inom kort är dock nydaningen färdig äfven på detta område och redan 1660 framstår riksdagen som ett verkligt statsorgan vid sidan om konungamakten. Då fastställes, att under förmyndartiden ständerna hvar tredje år skola sammankallas, äfvensom principen om rådets ansvarighet inför dem uttalas. Samtidigt förbjudas alla provinsialmöten. Den allmänna riksdagen är nu organiserad och utgör för framtiden det svenska folkets representation. Med Karl XI genomför riksdagen sedan den stora reduktionen, men på bekostnad visserligen af sin egen nyvunna ställning i staten. Reduktionens genomförande fordrade nämligen, att rådet beröfvades sitt hittills stora inflytande, och att makten öfverlämnades helt i konungens händer. Men riksdagen hade redan fått sådan hand med i statens styrelse och vunnit det fäste i den allmänna opinionen, att den trots sitt försättande ur verksamhet för en tid kunde vid Karl XII:s död 1718 öfvertaga ledningen och på en gång framträda som det främsta statsorganet. 1772 får den åter afstå denna rol åt konungamakten, men sin karaktär af omedelbart statsorgan vid sidan om konungen förlorar den ej mer, trots den återgång till en mera absolutistisk regim, som för en tid ägde rum 1789.

Huru kort och fragmentarisk denna öfversikt varit, torde dock däraf otvetydigt framgå: att den svenska riksdagen om ock med rötter i medeltiden framvuxit ur den moderna statens behof af en folkrepresentation, samt att den själf helt och hållet funktionerat som statsorgan. Den var sålunda hvarken en kvarlefva från medeltiden eller »altständisch». Dess slutliga sammansättning af fyra stånd gör den icke till ståndsrepresentation i samma mening som de tyska ständerförsamlingarna. Helt visst förfäktade hvar stånd sina särskilda intressen och förvärfvade äfven af konungarne särskilda privilegier, i hufvudsak skattelättnader som valuta för någon tjänst för det allmänna. Men detta har

sin motsvarighet uti ett bonde- eller arbetare-partis intressepolitik i nutiden och innebär alldeles icke, att stånden hvar för sig representerade blott sig själfva, eller att ständerna i sin helhet utgjorde en stat i staten. Man måste i detta fall döma endast efter deras funktioner, och dessa angifva dem som ett omedelbart statsorgan fullt likvärdigt med hvarje modern folkrepresentation.

Den andra förutsättningen för påståendet om den svenska författningens medeltida karaktär är alltså lika överklig som den första. Den gamla svenska riksdagen var trots formen för dess sammansättning icke »altständisch» i nyssnämnda bemärkelse, lika litet som konungavärdigheten någonsin var patrimonial. Den dualism, som faktiskt förefinnes uti Sveriges statskick är icke en medeltida dualism, ty den gäller icke staten utan författningen, och är som nämnt en fullständig nyhet, sådan som den 1809 organiserades.

* * *

Visserligen fanns redan tidigare ett slags dualism i den svenska författningen, men den var helt annorlunda beskaffad. Den framträdde först uti motsatsen mellan konung och folk, styrande och styrda. Densamma återfinnes emellertid mer eller mindre uti hvarje statsväsen, framför allt i dess början. Uti det äldsta, demokratiska konungadömet tog denna motsats väl utseende af ett fördrag mellan konung och folk, befästadt genom ömsesidiga eder. Men i Sverige hade redan vid den Allmänna landslagens tillkomst denna naiva personliga uppfattning fått vika för den rent statliga. Konungens ed, sådan den i nämnda lag föreskrifves, är en ed på författningen och folkets en tro- och huldhetsed, ehuru bådadera i uttryck som påminna om det äldre förhållandet. I landslagens författning ger sig åter dualismen tillkännas hufvudsakligen såsom en motsats mellan riket, representeradt af konungen, och landskapen omfattande folket. Sverige är nämligen framgånget utaf en förening af många småriken. I den mån riksenheten segrar, och aristokratien efter valrikets införande blir öfvermäktig, sjunker denna ursprungliga dualism tillbaka, så att under medeltidens senare del just ingenting förmärkes däraf

utom på det politiska området uti striderna mellan aristokrati och folkmakt. Icke heller uti Gustaf Wasas konungadöme framträder denna gamla dualism annorledes än i de strider, som Gustaf måste utkämpa mot menigheterna i de särskilda landskapen. Men fröen till en ny sådan läggas med utvecklingen af den nya riksdagen. Och sedan denna fått fasta former och bestämda funktioner under förra hälften af 1600-talet, så yppar sig åter dualismen i författningen. Men detta är det konstitutionella konungadömets dualism, sådan vi, den dag i dag är, se den i nutidens monarkier.

Det är högst märkvärdigt att jämföra den utveckling mot dualistisk konstitutionalism, som äger rum i Sverige från början af 1600-talet och intill 1680, med motsvarande dels i England under vissa skeden af dess historia dels i öfriga monarkier under 1800-talet. Det råder en förvånande parallelism i alla dessa fall. Representationen, ursprungligen påkallad af konungamakten och af denna begåfvad med vissa funktioner, växer hastigt upp till en själfständig ställning vid sidan om densamma och blir omedelbart statsorgan liksom den. En tid stå nu båda, konung och riksdag, som likvärdiga vid sidan om hvarandra. Men hvarhelst utvecklingen får ostördt fortgå, förflyttas efter hand maktens tyngdpunkt öfver till folkrepresentationen och så uppstå nya mer och mindre demokratiska författningstyper med »monistisk» prägel. Endast i England har denna utveckling försiggått fullt kontinuerligt, men visserligen på ett för alla tider enastående sätt, som aldrig kan annorstädes eftergöras. I åtskilliga andra länder är den alltjämt i görningen.

Hvad Sverige beträffar, var det redan på 1600-talet långt framme på denna väg, då utvecklingen tvärt brytes af och kastas in på andra banor. Det skedde, då Karl XI med ständernas medgifvande gör sig oberoende af rådet och därmed banar väg för enväldet. Den konstitutionella dualismen förbytes nu till monarkiskt envælde, hvilket isynnerhet under Karl XII fullkomligt åsidosatte ständerna och därigenom framkallade allmän förbittring. Den undertryckta folkmakten med adeln i spetsen reser sig därför vid hans död 1718 och upphäver den s. k. suveräniteten, men störtar öfver i den motsatta ytterligheten, ett riksdagsenvælde under monarkisk skylt. Efter ett par mansåldrar har detta en-

välde gjort sig lika förhatligt som det förra, och nu söker Gustaf III år 1772 att återföra författningen till den punkt den innehade, då enväldet först infördes. »Alla ifrån år 1680 till närvarande tid såsom grundlag ansedda stadgar blifva härmed afskaffade och förkastade» — heter det sålunda i § 39 af den nya författningen. Och på sådan grund var denna uppgjord. Men det visade sig nu som alltid, att en oförändrad återgång till ett äldre tillstånd aldrig är möjlig. Utvecklingens tråd en gång afklippt kan ej så utan vidare knytas ihop, allra minst var det tänkbart, att riksdagen nyss allsmäktig skulle nöja sig med den jämförelsevis blygsamma rol, som den intog 1680. Konflikt uppstår därför snart mellan konungen och ständerna, som 1789 leder till ett nytt kungligt envælde ehuru visserligen i en mycket modererad form. Detta envælde förblef bestående äfven efter Gustaf III:s mord 1792.

Så lågo tingen, då Sverige under den olycklige Gustaf IV Adolf 1808 öfverfölls af sin förre bundsförvandt Ryssland i förening med Danmark. Endast en regimentsförändring kunde rädda landet från undergång. Och så afsattes 13 mars 1809 den halft otillräknelige konungen och ständerna sammankallades för att välja ny konung samt, hvad den allmänna meningen enstämmigt fordrade, gifva landet en ny författning. Den 1 maj sammanträdde riksdagen i Stockholm, den 12 maj tillsattes det konstitutionsutskott, som skulle utarbete den nya författningen, och den 5 juni antogs den nya regeringsformen. Dagen därpå den 6 juni erbjöds kronan åt den förre konungens farbroder hertig Karl, samtidigt med att regeringsformen förelades honom till godkännande.

På så sätt tillkom regeringsformen af 6 juni 1809, Sveriges alltjämt bestående författning. Tack vare den korta tiden för dess författande fanns ej rådrum för teoretiska spekulationer eller inhämtande af mönster från andra länder, om eljest lust därtill förefunnits. Sådant hade ej heller varit på sin plats. De senaste etthundra trettio årens erfarenheter stodo som lefvande påminnelser för hvar man, varnande lika mycket för en enväldig riksdag som för enväldig konungamakt. Egnå lärdomar bjödo som ett imperativt mandat, att framför allt förhindra öfvergrepp från någondera sidan vare sig af konungen eller af ständerna, och så

sammanfogas utaf element från de tidigare författningarna den märkvärdiga dualistiska statsform, som Sverige nu äger. Den utgör en historisk och konstitutionell syntes utaf de båda motsatta författningar, som senast efterföljt hvarandra, ett stycke hegelsk dialektik med thes och antithes samt därpå följande syntes hvari de föregående äro »*aufgehoben und zugleich aufbewahrt*». Därför är denna författning icke en konstprodukt, så konstig den för den utanför stående må synas, utan frukten af en organisk utveckling, som med elementär makt gifvit sig själf. De män, som fattade den i pennan ha i grunden intet annat gjort än nedskrifvit, hvad de måste skriva. De ha endast varit medier för hela folkets lifserfarenhet. Den enda tanke som varit deras egen, ehuru äfven den en frukt af samma gemensamma erfarenhet, var, *att maktens delning på skilda händer är bästa värnet mot dess missbruk*.

Klart är, att en författning, som på detta sätt vuxit fram ur den egna historien, icke kan ha sitt motstycke någon annanstädes. Den är utprägladt dualistisk, men dualismen är en helt annan än den, hvartill ansatser tidigare funnits, eller den som nu förekommer i andra konstitutionella monarkier. Den författning, som trots de stora olikheterna i öfrigt typologiskt står densamma närmast, är Förenta Staternas, ty äfven denna är utprägladt dualistisk, ehuru dualismen i enskildheter är annorlunda lagd. Den juridiska fiktion, som de tyske lärde uppställa, enligt hvilken Förenta Staternas författning är »monistisk», enär det uti preambeln heter: »Vi, de Förenta Staternas folk», och vidare såväl president som kongress väljas, är ett stycke skolastik och intet annat. Det sätt, hvarpå statsviljan bildas, bestämmer framför annat författningarnas karaktär. Och statsviljan bildas i Förenta Staterna liksom i Sverige af skilda organ dels samfäldt dels på hvar sina områden. Men lika klara som den svenska författningens inhemska ursprung och egenartade karaktär äro, lika klar är äfven dess moderna byggnad. Uti den finnes intet af medeltida statskick och inga »altständische» förhållanden. Ehuru hopfogad af äldre delar är byggnaden från ofvan till nedan ny. Men den är främmande för dem, som blott känna den konstitutionella

monarkien efter möster af franska kartan eller Belgiens författning, Därför ha människor så svårt att förstå den, icke blott utomlands utan märkligt att säga stundom äfven bland oss själfva.

* * *

Till sist ännu några ord till förklaring af den misstyding, för hvilken Sveriges författning är utsatt. Anledningarna därtill äro tvänne, den ena liggande uti den tyska statsvetenskapens karaktäristik af den konstitutionella monarkien, den andra uti de källor, hvarur de tyske lärde hämta sin kunskap om Sveriges författning.

Det är, så vidt jag vet, Gerber, som juridiskt formulerat den i Tyskland atltjämt rådande uppfattningen af den konstitutionella monarkien. Monarken är ensam innehafvare af hela statsmakten, representationen endast begränsar utöfningen däraf i vissa bestämda fall och har för öfrigt af monarken själf erhållit denna befogenhet. I öfverensstämmelse härmed förklarar också Jellinek, att i enhetsstaten allt måste utgå från ett centrum, monarken. Om representationen också ej är denne direkt underordnad, så äger den dock i honom sin utgångspunkt och grunden för sin fortsatta verksamhet. I annat fall vore staten ej modern enhetsstat utan dualistisk medeltidsstat¹⁾. Klart är, att inför en dylik uppfattning den svenska monarkien med dess skarpt genomförda dualism skall utan vidare hänföras till medeltiden. Med hvad rätt detta sker, hafva vi ofvan sett. Redan detta visar teoriens ohållbarhet, men den framgår äfven af följande.

Nu berörda uppfattning af den konstitutionella monarkien är den juridiska formuleringen af d'Ambray's ord vid franska chartans promulgerande 1814 och återfinnes uti § 57 af Wiener Slutakten. Den stämmer förträffligt med de oktrojerade författningar, som de förut enväldiga tyska furstarna gånge sina folk. Men passar den på Belgiens och Danmarks konstitutionella monarkier redan vid deras tillkomst och stämmer den med de tyska eller Österrikes i deras nuvarande gestalt? Förvisso icke. För

¹⁾ Recht des modernen Staates, 2.te Aufl., s. 666 ff.

närvarande gifves det endast ett land, där denna definition af konstitutionell monarki slår in, nämligen Ryssland. I alla andra är en så beskaffad monarki som den i § 57 Wiener Slutakt karakteriserade en redan öfvervunnen ståndpunkt. Folkrepresentationen är icke längre äfven i de tyska staterna ett underordnad organ, som endast har att begränsa monarken i utöfningen af hans makt. Den är nu mer fullt likvärdig inom sina bestämda områden, lagstiftning och beskattning, med denne. Det sista återstående nödankaret för ifrågavarande uppfattning är sanktionen, sedan alla tidigare hållpunkter för densamma måst uppgifvas ss. beträffande laginitiativet och riksdagens sammanträdande utan monarkens åtgörande i en del stater. Men sanktionen har icke den mystiska kraft, som tillägges densamma, att göra monarken till den egentlige maktinnehafvaren. Det bevisas till fyllest af dess förekomst i nutidens England liksom i Sverige under den s. k. frihetstiden. Sanktionen bevisar i och för sig ingenting, angående hvem som i realiteten bestämmer statsviljan och alltså är den rätte maktinnehafvaren. Den kan vara det omedelbara uttrycket för statsviljans bestämmande, i de fall nämligen då monarken ensam gör detta, men i andra fall innebär den endast en härvid nödvändig formalitet jämförlig med ministerns kontrasignation, hvilken i de flesta författningar är precis lika oundgänglig. På sanktionen kan därför icke fiktionen om monarken såsom ensam innehafvare af statsmakten och alltså om den konstitutionella monarkiens enhetliga författning byggas. Snarare skulle då promulgationen af statsviljans yttringar, hvilken utåt ger dessa förpliktande kraft, kunna så tydas. Men att det icke låter sig göra bevisas bland annat däraf, att äfven i Sverige med dess utprägladt dualistiska författning promulgationen af statsviljans beslut — med alldeles oväsentliga undantag — tillhör konungen ensam. Den enhetliga promulgationen bevisar blott den exekutiva maktens och därmed statens enhetlighet, icke författningens.

Till dessa befraktelser kan fogas den anmärkningen, att Jellinek, genom sina utmärkta undersökningar på den allmänna statslärans område, för hvilka en hvar är honom tack skyldig, själf undergrävt den så att säga officiella doktrinen i detta fall.

Ty hans lära om de omedelbara statsorganen, hvilka i den konstitutionella monarkien äro två, »*in Beziehung auf ihre Willenssphäre von einander ganz unabhängig*», gör ohjälpligen slut på fiktionen om monarken som ende maktinnehafvare i staten. Äfven i uttryckssätten undgår han ej denna konsekvens. Sålunda heter det anf. arb., sid. 687: »*Der Dualismus, der ehemals den Staat selbst in zwei staatsähnliche Hälften teilte, hat sich in der konstitutionellen Monarchie in einen Dualismus der unmittelbaren Organe verwandelt*». Ja, just så är det. Den konstitutionella monarkien är från födseln en dualistisk författning, ty monark och representation äro tvenne själfständiga organ, som bidraga hvar på sitt sätt till statsviljans bildande. Om detta sker med en så genomförd dualism som i Sverige eller blott såsom i de tyska staterna är för hufvudfrågan likgiltigt. Den tyska statsvetenskapen för sålunda själf obönhörligt till detta resultat, äfven om den ännu med traditionens makt sträfvar däremot. Uti sitt senaste arbete ¹⁾ visar Jellinek, huru författningarna under trycket af våra dagars politiska lif oafbrutet förvandlas. Vore det ej på tid, att teorierna justerades därefter, allra helst då de såsom i detta fall längesedan blifvit efter verkligheten? Man kunde då ock hoppas, att Sveriges författning skulle af den tyska rättsvetenskapen bli riktigare bedömd.

Men skulden för det ledsamma missförståndet angående Sveriges författning ligger icke enbart hos den tyska vetenskapen och dess föråldrade uppfattning af den konstitutionella monarkien. Den är ännu mer att tillskrifva beskaffenheten af de källor, som bekvämt stå de tyske lärde till buds. Dessa inskränka sig nämligen till Nordenflychts förut omtalade arbete, de stora konversationslexikas artiklar om Sverige, ett par framställningar af det svenska statsrådet i äldre och nyare tid (se nedan) samt Aschehousgs arbete: *Das Staatsrecht der vereinigten Königreiche Schweden und Norwegen*, i Marquardsens *Handbuch des oeffentlichen Rechts*. Slutligen har undertecknad publicerat ofvannämnda uppsats och bok om Sveriges författning, hvilka emellertid föga eller intet blifvit beaktade eller om beaktade ej godtagna.

¹⁾ Verfassungsänderung und Verfassungswandlung, Berlin 1906.

Om Nordenflycht och artiklarne i konversationslexika har jag delvis redan talat. De senare äro, äfven där de äro korrekta, mycket ofullständiga, såsom naturligt är. Den förre är alltigenom missvisande på grund af sin förkärlek för adeln. Och detsamma gäller naturligen om hans konpilator Julius Schwarz¹⁾. Grenanders monografi öfver det svenska statsrådet ger blott ett brottstycke af författningen och saknar för öfrigt den nödvändiga historiska bakgrunden²⁾. Återstår Aschehousgs arbete. Det ger en sammanhängande framställning af författningen i dess helhet, men behandlingen är öfvervägande juridisk. I enskildheterna är denna framställning fullt korrekt och likväl huru ofullständig och som helhet huru missledande är den ej! Här visar sig med all tydlighet otillräckligheten af en juridisk behandling utaf en »historisk» författning, en författning, som är resultatet af en lång utvecklingsprocess, och där hvarje paragraf går tillbaka till en lifserfarenhet ofta under längst förgångna tider. Det juridiska behandlingssättet lär blott, huru en författning och dess enskilda delar funktionera, men icke hvarför den är så eller så beskaffad och låter oss därför icke heller förstå den. Den tyska rättsvetenskapens missuppfattning i detta fall är det bästa beviset härpå. 1809 års svenska författning är absolut oförståelig, om den ej ses mot bakgrunden af föregående århundradens svenska författningar. Därför kan den omöjligen rätt framställas genom en blott juridisk behandling eller jämsides med andra författningar från i går och i dag, såsom delvis sker hos Aschehousg.

På svenska finnas förträffliga rent historiska arbeten öfver Sveriges författning (Chr. Nauman och E. Hildebrand), men de uttömma icke på långt när det rika ämnet. Vi sakna alltjämt såväl den juridiska som den statsvetenskapliga (typologiska) behandlingen af landets tidigare statskick. Den gällande författningen af 1809 är naturligen mera bearbetad, men öfvervägande från juridisk synpunkt. En statsvetenskaplig behandling saknas

¹⁾ Montesquieu u. die Verantwortlichkeit der Rätthe des Monarchen in England, Aragonien, Ungarn Siebenburgen u. Schweden, Leipzig 1892.

²⁾ B. Kr. GRENANDER Die konstitutionelle Stellung des schwed. Staates, verglichen mit derjenigen in England, Dänemark u. Norwegen.

äfven för den. För öfrigt måste erkännas, att denna författning äfven ibland oss själfva ofta icke blifvit rätt bedömd. Den har varit och är alltjämt utsatt för tendentiös vantolkning från två motsatta håll.

Konservativt anlagde statsrättslärd, som icke med blida ögon sett riksdagens stora makt, ha framhållit konungamakten som den icke blott främste utan gerna ende innehafvaren af statsmakten. De ha härvid påverkats såväl af den tyska rättsvetenskapen som af våra egna filosofers och särskildt Boströms i sådan anda konstruerade statsläror. Ej sällan kan man sålunda uti vårt lands statsrättsliga litteratur påträffa yttranden, som gå i denna riktning, i strid med bestående rätt och därpå grundad praxis¹⁾. Men ännu skarpare har dualismen i författningen anmärkts utaf anhängare af liberala och radikala åsikter, ehuru mera praktiskt än teoretiskt. Dessa ha under intryck af den allmänna parlamentariska utvecklingen i Europa med öfvervikt för representationen inom statslivet och för den nedre kammaren inom den senare arbetat för en enhetlig författning på folksuveränitetens grund. Den senast utkämpade stora rösträttsstriden, som ändade med en genomgripande representationsförändring, fördes å deras sida helt och hållet i detta tecken. De tro nämligen, att engelsk parlamentarism skulle kunna hos oss införas, alldeles som deras meningsfränder på kontinenten trott beträffande sina respektive länder. I Sverige skulle emellertid ett försök i denna riktning ingalunda leda till den kabinettsstyrelse, som efter hand blifvit det utmärkande draget för Englands parlamentarism, utan till en regerande riksdag i ett partis hand, en återvändo alltså till frihetstidens statsskick.

Dessa tendenser ha emellertid tills vidare tillbakavisats. Den 1907 som hvilande förklarade representationsförändringen, hvilken med säkerhet kommer att 1909 definitivt antagas, bygger vidare på den 1809 lagda grunden, i det att principen om kamrarnes likställighet och därmed om maktens delning bekräftats. Jellineks såväl som Holten-Bechtolsheims yttranden emot författaren om fruktlösheten uti arbetet för bevarande af denna författning och

¹⁾ Så ibland hos RYDIN, den förträfflige tolkaren af RO. af 1866 (t. ex. Svenska Riksdagen, II: 1, s. 1 ff).

dess dualism sväfvä sålunda alldeles i luften¹⁾. Ännu ha vi helt och hållet den egna utvecklingens mark under fötterna och vilja försöka att anpassa 1809 års författning till den nya tidens kraf. Det starkaste motivet för att ej uppgifva denna grund var visserligen ej, att man ansåg, att den bestående dualismen, för den händelse konungamakten icke vill uppbära den rol, som tilldelats densamma, är idealet för en författning. Dock kunna vi å andra sidan icke uppgifva förhoppningen, att en gång en härskare kommer — och kanhända är han redan där — som vill förvalta konungamakten efter författningens af 1809 anda och mening, naturligen under anpassning till nutida förhållanden. Bestämmande var för öfrigt öfvertygelsen, att ett uppgifvande af den bestående grunden blott skulle föra oss direkt till det, som i verkligheten ingen vill ha, icke ens de liberale och radikale, nämligen en regerande riksdag. Hvad framtiden bär i sitt sköte kan ingen veta, men tills vidare och så långt vi kunna se framåt, förblir alltså den svenska demokratien byggd på den 1809 uppställda principen om maktens delning.

Jag vet icke, om jag genom denna korta och fragmentariska framställning lyckats öfvertyga den tyska bildade allmänheten och den tyska rättsvetenskapen om nödvändigheten af att företaga en grundlig revision utaf de meningar rörande Sverige, dess folk och statsskick, som nu äro gängse i vårt stora frändeland. Säkert är, att detta är i högsta måtto nödvändigt. Det kräfvades redan i vetenskapens intresse, ty det anstår sannerligen icke den högt utvecklade tyska rättsvetenskapen att taga så grundligt fel om den svenska författningen och öfverhufvud att så litet känna statsskicket i det land, som jämte England har den äldsta och mest lärrika författningshistoria i världen. Men en sådan revision är nödvändig äfven ur politisk synpunkt, ty intet aflägsnar folken mera från hvarandra än oriktiga och kränkande föreställningar hos det ena om det andra, medan tvärtom en riktig inbördes kännedom lär dem att förstå hvarandra och därigenom kraftigt bidrager till närmande dem emellan.

¹⁾ Jellinek Verfassungsänderung etc, s. 54; Holten-Bechtolsheim, Archiv für öffentliches Recht, 1906, XXII, s. 551.

Strödda meddelanden.

De finska valen och kvinnorösträtten. De under denna rubrik uti ett föreg. häfte (Statsvetensk. Tidskr. n:r 4, 1908, s. 277) gjorda uttalandena ha framkallat ett genmäle af D:r Helena Westermarck i N:r 48 (10 Dec.) 1908 af *Dagny*, hvori hon bestrider riktigheten af desamma hvad beträffar omdömet, att kvinnorna i stor omfattning röstat med socialisterna och sålunda föranlett dessas öfvervikt i den finska landtdagen. Röstningen är hemlig, erinrar hon, och det är vetenskapligt sedt oberättigadt att utan vidare antaga, att de kvinnliga rösterna särskildt bidragit till valens utgång i antydd riktning.

D:r W. förgäter emellertid: 1) att allmän rösträtt förekommer i många länder, där socialismen har vida större förutsättningar än i Finland, utan att likväl valens resultat blir jämförelsevis så starkt socialistiskt färgadt, och detta trots användningen af proportionalval, hvarförutan antalet socialister säkerligen blifvit ännu större — 2) att det är vetenskapligt fullt berättigadt att tills vidare, och innan statistiska eller andra data föreligga, uttala ett allmänt omdöme öfver en företeelse och därvid hänföra det, hvaruti denna företeelse afviker från andra likartade, till en i densamma ingående ny faktor, i detta fallet den kvinnliga rösträtten.

Till dess motsatsen kan exakt bevisas, måste därför antagas, att kvinnorna i Finland liksom för öfrigt, så vidt man kan se, i Australien och å Nya Zeeland proportionsvis mera än männen rösta med socialisterna och dem närstående. P. F.

Värnpliktens verkningar på de unga rekryterna vid flottan belyses utaf de undersökningar rörande deras kroppsvikt, som meddelas uti den af Marinöfverläkaren utgifna årsberättelsen för tiden $\frac{1}{10}$ 1906— $\frac{1}{10}$ 1907.

Efter fem månaders tjänstgöring utgjorde förändringarna i vikt i medeltal för:

1906:		1907:	
522	+ 2,16 kg.	196	+ 3,18 kg
25	- 1,51 »	68	- 1,66 »
19	± 0, »	10	± 0, »

För stora flertalet alltså en betydande viktökning, vittnande godt om såväl kosthållet som värnpliktens stärkande inflytande.

Hur rikt är Frankrike? I *Revue Economique Internationale* offentliggöres en uppskattning af den franska nationalförmögenheten af A. de Foville. Beräkningarna stödjda sig väsentligen på den officiella arfsstatistikens siffror, för åren 1902, 1903 och 1904 under kompletterande hänsyntagande till andra nödvändiga faktorer. Ur en redogörelse i *Deutsche Rundschau f. Geogr. u. Statistik* hämta vi följande uppgifter om undersökningens resultat.

I det hela anslår förf. Frankrikes privatförmögenhet till minst 200, men knappast mera än 220 milliarder. Hvad fördelningen af denna rikedom på de olika landsdelarna beträffar, så kommer, såsom naturligt är, Paris och Seine-departementet i första rummet, och det är be-tecknande, att detta områdes andel af den gemensamma förmögenheten befinner sig i ständigt växande. Sålunda utgjorde den 1902 27,8 %, 1903 28 % och 1904 32 %. För det följande året förmodar förf. en ännu starkare tillväxt. Vid betraktandet af den ordning, i hvilken departementen följa efter Seine-departementet, finner man, hurusom de stora städernas inflytande, såsom helt naturligt är, gör sig tydliga gällande. Sist i raden stå de ofruktbara Alp-departementen.

Äfven beträffande förmögenhetens fördelning på de olika ekonomiska folkklasserna lämnar Foville noggranna upplysningar. Enligt dessa besitta millionärerna i Frankrike icke fullt en fjärdedel af landets hela rikedom; half- och fjärdedelsmillionärerna äga en femtedel; på deras andel, som hvardera innehafva från 250,000 intill 50,000 kommer mindre än en fjärdedel, dock mer än en femtedel af det hela; det återstående, ungefär en tredjedel, fördelar sig på det talrika »småfolket». Så erbjuder Frankrike, tillägger den tyska tidskriften, säkerligen i hög grad bilden af ett land med stor och utomordentligt lyckligt fördelad förmögenhet, och man finner af de anförda siffrorna, med hvilket berättigande det i prägnant mening benämnes medelklassens och småborgarens land. Emellertid må man för undvikande af ett falskt sken icke lämna obeaktadt, att det äfven i Frankrike gifves ett talrikt understa folklager, som icke kan kalla något utöfver de dagliga lefnadsförnödenheterna för sitt eget. Bland de i rundt tal 750,000 årliga dödsfallen, medföra 350,000 icke någon arfskatt. För att detta senare förhållande skulle vara till fullo belysande fördrades visserligen, att minderårigas dödsfall frånräknades. Men symptomatisk är siffran i alla fall.

Administrativ praxis.

1. *Tjänsteman, som varit i åtnjutande af rätt till dyrtidstillägg för sin tjänst, mister ej denna rätt, emedan han under året befordras till annan tjänst med högre aflöning.*

Med anledning af en utaf kammarrättens sessionsafdelning framställd anmärkning hade kammarrätten genom utslag d. 12 mars 1908 förpliktat redogöraren i utrikesdepartementet, kanslirådet C. Blomstedt, att ersätta ett af honom för förra hälften af år 1905 till dåvarande förste sekreteraren G. Stråle utgifvet dyrtidstillägg af 105 kr. 88 öre.

Häremot anförde B. besvär hos K. M:t. Öfver besvären hördes kammarrätten och statskontoret.

Statskontoret anförde i sitt ullåtande följande:

Enligt kungörelsen angående dyrtidstillägg för år 1905 åt en del tjänstemän och betjänte d. 12 maj 1905 undantogs från åtnjutande af dyrtidstillägg, bl. a., de tjänstemän, hvilkas aflöningsförmåner af statstjänst för nämnda år uppgingo till högre belopp än 5,000 kr. Vidare stadgades, att dyrtidstillägg skulle utbetalas i sammanhang med lönen, med iakttagande därvid, att den del af dyrtidstillägget, som belöpte å tid, för hvilken lön redan utbetalts, skulle på en gång utbetalas under juni månad 1905. Enligt hvad af handlingarna inhämtades, hade Stråle under nämnda år uppburit aflöning, dels såsom förste sekreterare i departementet efter 4,500 kr. för år med 2,195 kr. 83 öre, dels ock såsom chargé d'affaires och legationssekreterare vid beskickningen i Washington med 5,919 kr. 22 öre eller sammanlagdt 8,115 kr. 5 öre. S:s aflöningsförmåner af statstjänst under året hade således ostridigt uppgått till högre belopp än 5,000 kr. Häraf syntes emellertid icke utan vidare följa, att äfven angifna undantag från rätt till åtnjutande af dyrtidstillägg vore å S. tillämpligt. Den principiella frågan, som det i förevarande fall gällde att afgöra, vore, huruvida en tjänsteman, som under en tidigare del af året bestridit tjänst, med hvilken varit förenad lön, som medförde rätt till dyrtidstillägg, af den omständigheten, att han under den öfriga delen af året för en annan tjänst uppbure aflöning, som endera i och för sig eller i förening med den för

förstnämnda tjänst uppburna lönen, uppginge till belopp öfverstigande 5,000 kr., kunde betagas rätten att för den tid, han uppburit den lägre, till dyrtidstillägg berättigande aflöningen, åtnjuta sådant tillägg. Denna fråga syntes icke skäligen kunna besvaras annat än nekande, och detta redan på den grund, att behovet af den ekonomiska lättnad, som genom dyrtidstilläggen vore afsedd att beredas de lägre aflönade tjänstemännen och således under vanliga omständigheter skulle tillkommit den i ofvan angifna fall omförmålde tjänstemannen för den tid, under hvilken han uppburit den lägre aflöningen, ingalunda kunde anses under nämnda tid försvinna eller minskas på grund af en sedermera under året uppburen gynnsammare aflöning. Härtill komme, att den grundsats, som i öfverklagade utslaget tagit sig uttryck, konsekvent tillämpad vid en mängd befordringar till tjänster med högre aflöning än 5,000 kr. skulle medföra en återbetalningsskyldighet af förut under året uppburet dyrtidstillägg, som förvisso icke kunde anses förenlig med grunderna för den nåd. kungörelsen. Att t. ex. en tjänsteman, som under de 11 första månaderna af året bestridt tjänst med så låg aflöning, att han å denna uppburit dyrtidstillägg, men under årets sista månad åtnjutit en aflöning, som sammanlagdt med den förut uppburna öfverstege 5,000 kr. för år, skulle vara skyldig återbära det för de första 11 månaderna uppburna dyrtidstillägget, syntes uppenbarligen orimligt. Såsom en hufvudsaklig grund för anmärkning hade väl framhållits den omständigheten, att anmärkta dyrtidstillägget af B. utbetalats först efter det S. erhållit förordnande å den med den högre aflöningen förenade tjänsten, men syntes detta förhållande icke vara af beskaffenhet att inverka på förevarande frågas bedömande. Den rätt till dyrtidstillägg, som kunde hafva tillkommit S. för den tid han bestridt den med 4,500 kr. aflönade förste sekreteraretjänsten, syntes nämligen icke vara beroende af vare sig tidpunkten för hans förordnande å den högre aflönade tjänsten eller hvad B. vid afgörandet af frågan om utbetalningen af dyrtidstillägget kunde hafva haft sig bekant om detta förordnande.

På grund af hvad sålunda anförts hemställde Statskontoret, att K. M:t täcktes med upphäfvande af öfverklagade utslaget befria B. från den honom ådömda ersättningskyldighet.

Målet föredrogs inför K. M:t den 5 dec. 1908 och fann K. M:t godt, med bifall till statskontorets hemställan, och med upphäfvande af kam. marrättens öfverklagade utslag, befria B. från den honom ådömda ersättningskyldighet.

G. T.

2. *I »reskostnader» för deltagande i kongress ingå ej »bidrag till hedersgåfvor åt kongressens president m. fl.» eller utgifter för välgörande ändamål i det land, där kongressen hålles.*

Enligt anordning d. 20 juli 1906 och därvid fogad räkning utbetaltes till statistikern vid Sveriges riksbank, fil. doktorn F. A. Grönvall ett belopp af 3,472 kr. 10 öre utgörande rese- och traktamentsersättning till honom för deltagande såsom Sveriges ombud vid den 6:te internationella postkongressen i Rom år 1906. I denna räkning hade upptagits, såsom af

Grönvall utgifna, dels »understöd åt förolyckade vid Vesuvs utbrott» 50 lire, dels ock »bidrag till hedersgåfvor från kongressen åt dess president m. fl.» 40 lire eller tillhopa 90 lire, motsvarande i svenskt mynt, efter i räkningen följd kurs, 65 kr. 70 öre. Som emellertid generalpoststyrelsen jämlikt K. br. d. 9 mars 1906 haft att utbetala dagtraktamente och godtgörelse i öfrigt för de med ifrågakvarande uppdrag förenade »reskostnader», men ofvan nämnda utgifter icke kunde betraktas såsom resekostnader, och då generalpoststyrelsen vid sådant förhållande syntes hafva saknat befogenhet att lämna ersättning af postmedel för berörda utgifter, yrkade kammarrättens sessionsafdelning, att Grönvall och byråchefen Husberg, hvilka, enligt hvad af anordningen framginge, vore för anmärkta utbetalningen ansvariga, måtte förpliktas ersätta sistberörda belopp, 65 kr. 70 öre.

Uti förklaring, öfver anmärkningen framhöllo G. och Husberg, att G. jämlikt åberopade K. br. skulle åtnjuta, bl. a., godtgörelse för biljetter i första klass å ångbåtar och järnvägar jämte öfriga resekostnader, enligt af chefen för civildepartementet granskade och godkända räkningar. Den af G. d. 14 juli 1906 utställda räkningen, hvilken upptoge de anmärkta kostnadsbeloppen, vore af dåvarande chefen för civildepartementet Juhlin försedd med påskrift om godkännande, hvadan det icke tillkommit generalpoststyrelsen att bedöma, huruvida departementschefens åtgörande varit riktigt eller ej.

Genom utslag den 4 juni 1908 förpliktade kammarrätten, med gillande, af anmärkningen, Grönvall och Husberg, hvilkendera bäst gälda gitte, att ersätta anmärkta beloppet; hvarjämte föreskrift meddelades, huru medlen skulle levereras.

Häröfver anförde t. f. byråchefen Å. Hermansson besvär hos K. M:t. I anledning däraf inkom kammarrätten med sin revisionsafdelnings underd. förklaring och eget underd. utlåtande.

I förklaringen framhölls, att chefen för civildepartementet haft att granska och godkänna räkningen allenast i afseende på »reskostnader».

Besvärerna föredrogos inför K. m:t d. 20 nov. 1908 och fann K. M:t icke skäl att i kammarrättens öfverklagade utslag göra ändring, men medgaf K. M:t, med anledning af hvad i målet förekommit, att af sjätte hufvudåttelns anslag till extra utgifter finge utanordnas ersättning för hvad klaganden eller Grönvall kunde visa sig hafva på grund af berörda beslut utbetalt.

G. T.

Rättelse.

I h. 5 år 1908, sid. 286, andra r. uppifr. står Maré, läs Marx'.

Till red. insända skrifter:

- Annuaire de la législation du travail.* Publié par l'Office du Travail de Belgique. 11:e année. Bruxelles 1908.
- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. 1908. N:o 5. Hfors 1909.
- Det ny Aarhundrede*, red. af POUL LEVIN og P. MUNCH. Aarg. 6. H. 4—5. Kbhvn 1908 o. 1909.
- Det nya Sverige.* Tidskrift för nationella spörsmål, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 2. H. 8. Årg. 3. H. 1. Sthlm 1908 o. 1909.
- Finsk Tidskrift* för vitterhet, vetenskap, konst och politik, utg. af R. F. v. WILLEBRAND. T. LXVI. H. I—II. Hfors 1909.
- Försäkringsföreningens Tidskrift 1908.* H. 5. Sthlm 1908.
- Industria.* Svenska arbetsgifvareföreningens tidning, utg. af AXEL BRUNIUS. Årg. IV. N:o 26. Årg. V. N:o 1—3. Sthlm 1908 o. 1909.
- K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik.* Arbetsstatistik B: 5. Régistrerade sjukkassors verksamhet år 1905. Sthlm 1908.
- Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik.* 1908. N:o 11—12. Sthlm 1909.
- “Mercator”.* Zeitschrift für Handel und Gewerbe Finlands. Herausgeber: AMOS ANDERSON. Jahrgang 4. N:o 1—4. Hfors 1909.
- Nationaløkonomisk Tidskrift.* Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. 1908. H. 6. 1909. H. 1. Kbhvn 1908 o. 1909.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1908. H. 8. 1909. H. 1. Sthlm.
- Rapports annuels de l'inspections du travail.* 13:me année. 1907. Bruxelles 1908.
- Revue du travail.* Publiée par l'Office du Travail de Belgique. Treizième année. N:o 24. Quatorzième année. N:o 1—3. Bruxelles 1908 o. 1809.
- Skogsvårdsföreningens Folkskrifter.* N:o 15—16. Sthlm 1908.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift.* Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 6. H. 12. Årg. 7. H. 1. Sthlm 1908 o. 1909.
- Social Tidskrift*, utg. av Centralförbundet för socialt arbete. Årg. IX. H. 1—2. Sthlm 1909.
- Statistisk Månadsskrift*, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. 3. H. 11—12. Sthlm 1908 o. 1909.
- Stockholms stads statistik.* III. Hälso- och sjukvård 1907. Utarbetad af IVAR ANDERSSON och J. GUINCHARD. Sthlm 1908. — XI. Handel och sjöfart 1907. Utarbetad af Stockholms handelskammare i samverkan med Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1909.
- Svenska Stadsförbundets tidskrift.* Red. E. PALMSTIERNA. Årg. 1. H. 1. Sthlm 1909.
- Tiden.* Månadsskrift för socialistisk kritik och politik, utg. af Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING. 1909. N:o 1. Sthlm 1909.
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 45. H. 1—2. Hfors 1909.
- Tidsskrift for Retsvidenskab*, udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania. Aarg. 21. H. 4. Kria 1908.
- Trädgården.* Illustrerad tidskrift för trädgårdsskötsel. Utg. af Stockholms Gartnerällskap och Svenska Trädgårdsföreningen. Red. TH. WULFF. N:o 1. Sthlm 1909.
- Utredning angående möjligheterna för en fullständig alkoholstatistik rörande Stockholm.* Verkställd af Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1908.
- Zeitschrift für Socialwissenschaft*, herausg. von JULIUS WOLF. 1909. H. 1—2. Leipzig 1909.
- SUNDBÄRG, GUSTAV, *Aperçus statistiques internationaux.* Onzième année. P. A. Norstedt & söner. Sthlm 1908.

Innehåll:

- Ludvig Widell**, Valen till Andra kammaren åren 1866—1908.
- Erik Sjöstrand**, Anders Chydenius och räfsten mot växelkontoren vid 1765—66 års riksdag.
- I. Törnebladh**, Om en statsförvaltningsexamen.
- Pontus Fahlebeck**, Sverige uti Tysklands allmänna mening.
- Strödda meddelanden.**
- Administrativ praxis.**

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 29,000,000 kr.,

däraf gäntifondsforbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreforsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalforsäkringar.

